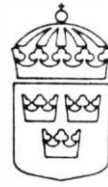

Motion till riksdagen

1987/88:Ub806

av Carl Bildt m. fl. (m)

om utbildningspolitiken

Mot.
1987/88
Ub806

Sammanfattning

Moderata samlingspartiet anser att varje människa inom sig bär anlag som rätt utvecklade ger henne möjligheter att berika och ta ansvar för sitt eget liv. Med respekt för den enskilde skall kunskapsinhämtande, kunskapsförmedling och träning av färdigheter vara det centrala i skolan. Utifrån samma utgångspunkter skall den högre utbildningen utformas så att kunskapen hålls vid liv och ny kunskap erövrar.

Socialdemokraterna hävdar att svensk skola internationellt sett hävdar sig väl. Med tanke på Sveriges gynnsamma utgångsläge och de unika resurser som ställs till utbildningens förfogande finns enligt vår mening anledning att kräva att svensk utbildning skall nå långt bättre resultat än vad som nu är fallet.

I motionen framförs bl. a. följande förslag:

- Genom en översyn och precisering av grundskolans läroplan skall skapas en balans i skolans åtaganden så att *skolans huvuduppgift blir tydlig och möjlig att utföra* för personalen.
- Träningen av *basfärdigheter* skall intensifieras och *ämnestrucuren* bibehållas.
- *Betyg* skall mäta kunskaper och färdigheter i relation till läroplanens krav. Betygssättning skapar motivation och är ett uttryck för respekt för elevernas arbetsinsatser. *Kompletteringsmöjligheter* skall finnas för den som vill förbättra sina betyg.
- Krav på *förkunskaper* skall ställas och skolan skall ärligt deklarerat att vissa kunskaper och färdigheter är nödvändiga för fortsatta studier.
- Det av skolideologerna omhuldade begreppet likvärdig utbildning skall avse *allas rätt till optimal utveckling* och inte begränsas till att gälla en likadan utbildning för alla eller en viss miniminivå.
- *Skolstarten* skall sänkas till sex år för flertalet elever så att deras receptivitet och motivation att lära tas till vara och utvecklas. Samarbetet mellan förskola och skola skall underlättas genom ett *gemensamt huvudmannaskap*.
- Undervisningen på *mellanstadiet* skall stödjas med särskilda resurser och en fjärdedel av tiden på *högstadiet* skall avsättas för tillval.
- Möjlighet till *kompletteringsutbildning* skall skapas efter årskurs 9.

- Regeringen bör utfärda riktlinjer för skolans fostrande uppgift.
- Elever och föräldrar skall ha rätt att välja en fristående skola och valmöjligheten skall även gälla val av skola inom det offentliga skolsystemet.
- Skolans finansieringssystem skall utformas så att det statliga stödet följer den enskilde eleven.
- Gymnasieskolans reformering försenas ytterligare. I motionen upprepas moderata samlingspartiets krav på en reformering av gymnasieskolans yrkesinriktade linjer.
- En ny organisation för utvärdering av skolorganisationens effektivitet och utbildningsresultaten bör utredas.
- Vuxenutbildningen bör ses över i syfte att finna vägar att bättre möta framtida utbildningsbehov.
- Förberedelserna för den förestående förändringen av lärarutbildningen för avbrytas. I motionen anges alternativa riktlinjer för hur lärarnas grundutbildning bör vara organiserad.
- Det aviserade förslaget till ny fortbildning bör inte realiseras. Förslaget avslöjar obarmhärtigt socialdemokraternas kunskapssyn. I motionen föreslås att kvalitativa kriterier och en klart definierad målsättning bör vara grund för ett nytt förslag.
- Den högre utbildningen skall vägledas av vetenskapliga mål och kravet om lärarnas forskarkompetens skall vidmakthållas.
- Universitet och högskolor bör ges ökade möjligheter att friare utforma sitt utbildningsutbud. Anslagen bör fördelas direkt till högskoleenheterna. Institutionernas ledning bör förstärkas, det lokala inflytandet öka och byråkratin minskas. Ett system med ämneskurser och påbyggnadskurser bör införas.
- De mindre högskolorna bör inrikta sin verksamhet mot postgymnasial utbildning för regionala behov. Samtidigt bör de mindre högskolorna genom en profilerings kunna utveckla utbildning av god kvalitet.
- Tillträdesystemet bör ändras efter riktlinjer som anges i motionen. Det huvudsakliga urvalsinstrumentet bör vara betyg och för behörighet till längre och mer krävande linjer bör fordras minst treårig gymnasielinje.
- Utbildningens internationalisering skall främjas och Sverige skall sträva efter att delta i den Europeiska Gemenskapens forskningsprogram som ERASMUS och COMATT.
- Studiemedelssystemets ramar bör ökas. Lånehanteringen bör lyftas ur statsbudgeten och studiemedel bör kunna utgå vid studier utomlands.

Inledning

Det har nu förflutit 25 år sedan den första läroplanen för en sammanhållen svensk grundskola fastställdes. Med anledning av jubileet har under hösten 1987 flera av dem som aktivt medverkade vid grundskolereformens genomförande trätt fram och givit sin syn på varför den skola vi har i dag inte kommit att motsvara förväntningarna.

Skolpolitikens mål är att alla oavsett ekonomisk, geografisk eller social

bakgrund utifrån sina förutsättningar skall kunna få en kvalitativt god utbildning. Den av socialdemokraterna förda skolpolitiken leder inte till att målen nås. Elevernas rättmätiga krav på och behov av goda kunskaper och färdigheter eftersätts av socialdemokraterna. Den viktigaste frågan är vilka åtgärder som nu kan vidtas för att skapa förutsättningar för en utbildning som på alla nivåer leder till en god kunskapsutveckling hos alla elever. Vi och socialdemokraterna har skilda uppfattningar vad gäller val av innehåll, metod och organisation för att förverkliga målen.

För socialdemokraterna har skolans organisation kommit att stå i förgrunden. Den sammanhållna klassen är för dem en på ideologiska motiv grundad enhet för skolans arbete. I praktiken har det varit ett fåtal pedagoger förunnat att fylla visionerna om en individualisering inom klassens ram med ett fungerande innehåll. Normalt är spridningen av elevernas utveckling i olika avseenden i varje enskild klass så stor att det icke är möjligt att undervisa dem i en sammanhållen grupp om alla skall ha ett rimligt utbyte av verksamheten.

Socialdemokraterna har enständigt avvisat alla förslag om att gruppera elever på det sätt som vore motiverat från pedagogisk synpunkt. Förlorarna i den sammanhållna undervisningen är framför allt de elever som behöver mer tid och mer träning innan de kan gå vidare med nya uppgifter.

Trots massiva satsningar på förstärkningsåtgärder lämnas i dag många elever i sticket genom att de ställs inför nya uppgifter som de inte fått grunder för att klara. All inlärning bygger på att man i rimlig utsträckning behärskar det föregående avsnittet. Socialdemokraterna har vare sig insett eller accepterat denna fundamentala utgångspunkt för all inlärning. De trampar envetet vidare utan att erkänna att de därmed försvårar och försenar utvecklingen för många av eleverna. Så handlar gårdagens parti. Vi anser att varje elev skall beredas tillfälle att arbeta på sin egen nivå till dess han eller hon behärskar det aktuella lärostoffet.

Skolans uppgift som ett instrument för social utjämning och kollektiv fostran har förts fram som viktigare än förmedlandet av kunskaper och färdigheter. Att inlärning och övning samtidigt innebär fostran till goda vanor har socialdemokraterna inte accepterat. Därtill har vi ett betygssystem som stått under ständig debatt allt sedan det infördes. Någon förnuftig diskussion om ett bra betygssystem kompletterat med införande av utvärdering i andra former har inte gått att få till stånd.

För att få utvecklingen att gå i riktning mot den förmenta jämlikhet socialdemokraterna syftar till har de sökt ständigt nya lösningar genom riktad bidragsgivning, lagstiftning etc. Skolan är numera helt genomreglerad. En verkligt radikal förändring vore att drastiskt minska regleringen och överlåta åt skolans personal att organisera och genomföra undervisningen i de former man lokalt finner lämpliga.

Den senaste raden av åtgärder för att anpassa skolverksamheten efter de socialistiska visionerna är den nya lärarutbildning som skall påbörjas från och med hösten 1988. Genom att inte centralt fastslå krav på förkunskaper eller utbildningsinnehåll skapas nu förutsättningar för en fortsatt nivellering av utbildningen. Med utgångspunkt i denna grundsyn inleder socialdemokrater-

na nu en lärarfortbildning som än tydligare visar deras nedvärdering av kunskapsinhämtandet i skolan.

På gymnasienivån har vi fört fram förslag om en modifierad form av lärlingsutbildning. Denna form av utbildning skulle kännas meningsfull för eleverna samtidigt som den skulle utgöra en direkt länk in på den arbetsmarknad som i praktiken är stängd för alltför många ungdomar. Regeringen tvekar nu att ta de avgörande stegen för att realisera en utbildning enligt det förslag som lagts av översynsgruppen för gymnasieutbildningen (ÖGy).

Attityden till utbildning

I en internationell studie har man undersökt ungdomars attityder till olika frågor. Av undersökningen framgår att svenska ungdomar värdesätter natur och miljö och vår höga levnadsstandard. Ungdomar i de övriga länder som ingår i undersökningen för fram historia och kulturarv samt vetenskap och teknik som det man värdesätter högt i det egna landet. Sådana värderingar i ungdomsgenerationen blir således en del av förutsättningarna för det arbete som skall bedrivas i skolan. Att de svenska ungdomarna sätter välfärden i centrum är förstäligt. Däremot är det oroande att vi till våra ungdomar uppenbarligen inte lyckats förmedla att denna välfärd skapas utifrån de kunskaper och traditioner som våra medborgare bär med sig.

Socialdemokraterna har i årets budgetproposition börjat intressera sig för kvalitetsfrågor i utbildningen. Vi välkomnar ett sådant engagemang men konstaterar att kvalitetsfrågor under allt för många år försummats av det nuvarande regeringspartiet. Socialdemokraterna framhåller nu att den svenska skolan hävdar sig väl i internationella jämförelser. Vi vill ifrågasätta en sådan tolkning av resultaten. Man bortser helt från det gynnsamma utgångsläge den svenska skolan haft i jämförelse med många andra länder. Dessutom är det välkänt att svensk skola internationellt sett disponerar utomordentligt stora resurser, vilket rimligen borde framgå i form av bättre studieresultat. Från dessa utgångspunkter är det rimligare att hävda att svensk skola till eleverna borde förmedla kunskaper och färdigheter som vida överstiger vad som redovisas från många andra länder.

Våra barn och ungdomar skall känna att de av alla vuxna möts av ett engagemang och ett intresse som kan stödja dem i deras fortsatta utveckling. Attityden från alla vuxna borde vara: Det är viktigt att det går bra för våra ungdomar. Det är viktigt att vi alla engagerar oss för detta mål.

Den socialdemokratiska politikens ensidiga jämlikhetsideal och därav följande kollektivering har inte bidragit till ett verkligt intresse för den enskildes utveckling. Intresset och åtgärderna fokuseras på vissa grupper. Att alla barn och ungdomar behöver stöd för sin utveckling och hjälp att utveckla sina förutsättningar har fått stå tillbaka i det praktiska handlandet. När varje pedagog vet att små undervisningsgrupper skapar kontakt och förutsättningar för utveckling har detta på olika sätt hindrats av skolans socialdemokratiska ideologer. I dag är stora delar av den svenska skolbyråkratin genomsvad av deras värderingar, vilket utgör ett allvarligt hinder mot nödvändiga förändringar.

Väl definierade krav samt betyg som visar hur väl eleven lyckats nå de uppställda målen är ett stöd för elevernas utveckling.

De unga som nu växer uppskall en gång varade som utvecklar och för vårt samhälle vidare. Deras positiva utveckling är av betydelse inte bara för dem och deras föräldrar utan för oss alla. Kunskaper och normbildning skall förmedlas på ett sätt som skapar en god grund för hela vårt samhälle.

Det svenska välståndet har till en del byggts på en långvarig fredlig utveckling av vårt land men också till stor del på den kvalitet som den svenska produktionen varit känd för. Detta renommé har skapats av innovativa personer och yrkesskickliga arbetare som tillsammans svarat för en unik utveckling av ett stort antal produkter och ett väl uppbyggt näringsliv.

I dag är kvaliteten i den svenska utbildningen hotad. En beundransvärd lärarkår arbetar lojalt för att försöka fylla skolideologernas visioner med ett innehåll. Alla vet de att man med en annan organisation där sunda förnuftet råder skulle kunna nå betydligt bättre resultat än vad som i dag är möjligt.

Den svenska skolan förfogar internationellt sett över stora resurser. Utbildningsresultat står emellertid inte i proportion härtill. Dessa rikliga resurser borde, använda i ett annat mönster, kunna ge ett betydligt bättre resultat. Enligt vår mening behövs en tydligare målsättning förskolan och för enskilda ämnen samt en radikal avreglering av verksamheten som gör det möjligt att lokalt organisera utbildningen efter lokala förutsättningar och behov.

Den bästa starten i livet

Varje människa bär i nom sig anlag som rätt utvecklade ger henne möjligheter att berika och ta ansvar för sitt eget liv. Detta fordrar stöd och hjälp från omgivningen. Föräldrarna bär fram till barnens myndighetsdag huvudansvaret för deras fostran. De måste kunna lita på att skolan klarar sin del av uppgiften att ge barnen den bästa starten i livet.

Vi vill därtill hävda att skolan skall koncentrera sina insatser till det som är skolans huvuduppgift – att förmedla kunskaper och träna färdigheter. Kunskapsinhämtande och kunskapsförmedling har av socialdemokraterna inte setts som den centrala uppgiften i skolan. Den sociala träningen har satts i förgrunden. Att kunskapsinhämtande förutsätter respekt för arbetsuppgiften och att den nödvändiga arbetsdisciplinen i sig är fostrande har ansetts förlegat eller närmast reaktionärt.

Som en följd av den socialdemokratiska kunskapssynen har eleverna i dagens skola inte tillgång till de läroböcker som borde vara en självklar grund för skolarbetet. Bristen på läromedel föranledde statsministern att på den socialdemokratiska partikongressen lova att tillgång till läroböcker är en självklar rättighet för alla elever. Vi vill erinra om att den socialdemokratiska regeringen så sent som år 1986 avskaffade den paragraf i skolförordningen som garanterade att eleverna skulle erhålla vissa läromedel som gåva.

Det är inte bristen på resurser som leder till att dagens skolelever saknar egna läroböcker. Däremot saknas den klara avgränsning och målsättning för skolarbetet som sätter kunskapsinhämtandet i centrum, vilket i sin tur förutsätter tillgång till aktuella läroböcker för varje elev.

För att bättre klara uppgiften och färdigheten att förmedla kunskaper måste arbetet i skolan ha sin utgångspunkt i att elever är olika. Olikheter är någonting positivt. Det unika i vars och ens personlighet ger nödvändiga bidrag till den mångfald av egenskaper, färdigheter och intressen som behövs för att forma ett gott samhälle.

Samtidigt finns det en kärna av kunskaper och färdigheter som alla elever skall behärska när de lämnar grundskolan. Genom att organisera skolans arbete på annat sätt än i dag bör både hänsyn till elevernas olikheter och kravet att ge alla elever en gemensam grund kunna förenas. Nedan utvecklar vi våra förslag för att göra detta möjligt.

Socialdemokraterna vill använda skolan som ett hjälpmedel i uppbyggnaden av ett socialistiskt samhälle. Skolan skall forma eleverna att passa in i detta samhälle. Med ett visst sorts samhälle som mål blir det lätt att tro att framtiden kan styras. Synfältet begränsas, initiativförmågan hämmas och därmed minskar beredskapen för andra alternativ.

Moderata samlingspartiet har en annan grundsyn vad gäller skolans uppgift. Vilka krav som framtiden kommer att ställa på den uppväxande generationen kan vi i dag inte med säkerhet bedöma. Det bästa vi kan göra för unga människor är att till dem överföra de kunskaper som byggts upp av föregående generationer. Det är genom förmågan att foga in nya erfarenheter i redan uppbyggda tankestrukturer som människor kan utvecklas och anpassar sig till nya förhållanden.

Skolans huvuduppgift

Skolan har under en lång följd av år fått åta sig allehanda uppgifter som tillsammans bidragit till att tiden för skolans huvuduppgift – att ge alla elever grundläggande kunskaper och färdigheter – begränsats. Det är visserligen rimligt att det i en skola som syftar till att ge en allmän medborgarkompetens förekommer vitt skilda ämnen eller moment, men sådana uppgifter får inte utvecklas till så tidskrävande avsnitt eller organiseras på ett sådant sätt att huvudsyftet med skolarbetet får stå tillbaka. I snart sagt varje samhällsfråga kan finnas en utbildningsaspekt som man önskar att skolan skall ta med i sitt lärostoff. Skolan skall ge goda kostvanor, skapa miljömedvetenhet, engageras i kampen mot brottslighet etc.

Vid den socialdemokratiska partikongressen 1987 framfördes ytterligare en rad förslag på ämnen eller frågor som borde ges ökat utrymme i undervisningen. Det gällde bl. a. undervisning om arbetarrörelsens historia och roll, införande av spanska i högstadiets undervisning, ökat utrymme för estetiska ämnen, att undervisning om mänskliga rättigheter skall ingå i läroplanen, att undervisning om moral och etik schemaläggas, om fredsun-
dervisning, om särskild kurs i invandrarkunskap, om filmkunskap m. m.

Urban Dahllöf visade 1981 hur timtalen för olika ämnen utvecklats från normalplanen för den sexåriga folkskolan år 1900 fram till dagens nioåriga grundskola. Av studien framgår att tiden för t. ex. svenskundervisning uttryckt i veckotimmar är praktiskt taget oförändrad när man jämför det sammanlagda antal timmar som en elev håller under hela sin grundskoletid med den sammanlagda tid som sekelskifteseleven erhöi i den då sexåriga

folkskolan! Samma förhållande gäller i stort för de samhällsorienterade ämnena medan däremot matematiken erhållit en viss ökning. Hur är detta möjligt? Efter en förlängning med tre hela läsår borde rimligen undervisningstiden ökat väsentligt.

Förklaringen är bl. a. att ökningen ligger i att nya ämnen tillkommit. Vidare har lektionstiden avkortats och undervisning förekommer inte längre på lördagar. Om man därtill lägger att olika aktiviteter tillåts bryta den timplanebundna undervisningen får man en möjlig förklaring till de usla resultat som ibland redovisas vad gäller de rena basfärdigheterna. Genom en översyn och precisering av grundskolans läroplan måste skapas *ett urval och en balans* i olika åtgärder så att skolans huvuduppgift blir tydligt och möjlig att utföra för personalen.

Skolans kunskapsförmedling skall lägga grunden för en fortsatt utveckling av både individer och samhälle. Vi föreslår därför att riksdagen uttalar att *kunskapsmålet* – och därmed den enskildes kunskapsutveckling – ges prioritet framför övriga uppgifter i skolarbetet. Då först kan skolan bidra till att ge eleverna en god start i livet.

Kunskaper för alla

Tala, läsa, skriva och räkna

Till det grundläggande i skolundervisningen hör att alla som lämnar grundskolan skall kunna tala, läsa, skriva och räkna. Detta skall vara ett ovillkorligt krav. Alltför många elever lämnar skolan utan tillfredsställande färdigheter i dessa hänseenden. Detta är inte acceptabelt.

Att läsa, tala och skriva är i hög grad resultat av en färdighetsträning, men därtill krävs förståelse för språkets form och uppbyggnad. Det har tyvärr länge varit accepterat att barn i tal och skrift uttrycker sig både slarvigt och felaktigt. Formkrav har fått stå tillbaka av rädsla för att skada elevens vilja att själv uttrycka sig. Den språkliga träningens inverkan på tankeförmåga och begreppsbildning har därigenom inte fått det utrymme som är motiverat och nödvändigt.

Det uppdrag att precisera vilka grundläggande baskunskaper och basfärdigheter varje elev måste tillägna sig, bl. a. i svenska och matematik som regeringen 1986 gav skolöverstyrelsen måste snarast resultera i nya riktlinjer för undervisningen i dessa ämnen.

I kursplanen för ämnet svenska måste, enligt vår mening, kraven på korrekt behandling av språket betonas. Litteraturstudierna måste lyftas fram. De skall inte bara användas för att belysa människors villkor i andra tider, vilket framhölls i förslaget till innehåll i den nya grundskolläroplanen. Litteratur är så mycket mer: upplevelser, kunskaper, kulturförmedling.

Våra förslag om att väsentligt öka kommunernas frihet att använda statsbidragen på det sätt som anses bäst i varje kommun ger kommunerna möjlighet att minska klasstorlekarna. Mindre klasser är enligt vår mening det mest verkningsfulla sättet att stödja elever med inlärnings svårigheter.

De pedagoger och skolpolitiker som hävdar att blockundervisning är bättre än ämnesundervisning argumenterar så här:

- Helhetssyn i stället för detaljkunskaper.
- Överblick i stället för snäva fackstudier.
- Studier av verkligheten i stället för av konstlade, akademiska ämnen.

I ambitionen att ge eleverna en helhetsbild av verkligheten bortses ifrån att ämnesstudierna ger eleverna redskap som behövs för att systematiskt kunna förstå verkligheten. Förståelse bygger på att vi har insikt i och kan använda oss av de begrepp som de olika vetenskapliga disciplinerna förser oss med.

Begreppen är de verktyg som eleverna behöver för att metodiskt och kritiskt studera omvärlden. Att inbilla dem att helhetssyn och överblick kan nås utan kunskaper är vilseledande. Ett ytligt kunnande ger en falsk och farlig känsla av självtillräcklighet.

Läroplanens indelning i naturorienterande (no) och samhällsorienterande (so) ämnen är bara ett uttryck för ambitionen att tona ned ämnenas betydelse. Detta fortsätter i den nya läroplanen, i vilken blockämnesprincipen är helt genomförd.

Mot denna bakgrund föreslår vi att läroplanen ändras så att upplösning av ämnesstrukturen förhindras. I läroplanen skall varje ämne ha en egen kursplan. Vidare skall antalet timmar anges för vardera av de åtta ämnen som ingår i no- respektive so-blocken.

Samtidigt med en sådan ändring av kursplanerna bör göras en översyn av skolans samtliga ämnen. Kraven på att skolan skall få plats med allt mer på schemat har lett till att det centrala i olika ämnen inte får tillräcklig tid. Kursplanerna måste därför rensas från sådant som kan anses vara mer umbärligt.

Inläring kräver stöd och uppmuntran

Inläring är arbete. Det är därför en viktig pedagogisk uppgift för skolan att ge eleverna goda arbetsvanor. Med lämpliga och väl avvägda uppgifter skall eleverna tränas att själva klara att planera och utföra sitt skolarbete. I goda arbetsvanor ingår sådana för flertalet självklara saker som att passa tider, hålla ordning på sina böcker, att sköta hemuppgifter m. m.

All pedagogisk erfarenhet säger att inläring går lättast om eleven själv är intresserad av att lära. Skolarbete som för stunden inte verkar särskilt roligt kan ändå kännas meningsfullt om eleven vet vad kunskaperna kan användas till.

Också yttre motivation kan bidra till en extra ansträngning. Unga människor behöver hjälp att komma underfund med att de kan prestera mera än vad de själva utifrån egna erfarenheter tror att de klarar. Barnet behöver en reaktion på sin prestation. Eleven måste kunna se att det lönar sig att arbeta extra. Resultaten skall utvärderas.

Betyg är ett medel att ge eleven en signal om hur arbetet i skolan går. Genom att sätta betyg visar skolan sin respekt för kunskap och kompetens. Betygskapar motivation och eleven lär sig att kunskap är någonting som man kan öka

med eget arbete. Betyg sätts inte efter enstaka observation utan skall vara resultatet av en kontinuerlig bedömning.

Elevernas rättssäkerhet främjas bäst av att de får betyg. Dessa kan på ett tydligare sätt än samtal och omdömen kvitteras av mottagaren. Enbart samtal kan i praktiken leda till en inofficiell och icke-kontrollerbar betygsättning.

Betygsättningen bör kombineras med samtal mellan elever, föräldrar och lärare. Den personliga kontakten är viktig. Samtalen kan också behandla sådant som inte direkt betygsetts, t. ex. hur barnet uppträder mot skolkamrater och skolans personal, hur arbetet i klassrummet fungerar.

Nuvarande betygssystem har betydelse enbart som urvalsinstrument. Vi anser att betygen också har andra viktiga funktioner. Betygsättningen är ett uttryck för respekt för elevernas arbetsinsatser. Det ger elever, föräldrar och andra information. För lärare och skolmyndigheter kan betygen vara ett värdefullt instrument vid utvärderingen av skolans arbete.

Vi förordar ett nytt betygssystem enligt följande principer:

- Betygen skall mäta elevens kunskaper i förhållande till läroplanens krav. Det relativa betygssystem vi nu har mäter endast hur stora kunskaper en elev har jämfört med andra elever.
- Betyg skall ges oftare än i dag och med början redan vid utgången av lågstadiet. Antalet betygsteg bör dessutom vara fler än fem. Detta ger möjlighet till en successiv höjning av de betyg som ges vilket i sin tur stimulerar till ytterligare ansträngningar.
- Möjlighet skall finnas att efter kompletterande studier få ett betyg omprövat. Ett sådant betyg skall vid ansökan till högre studier räknas till sitt fulla värde.

Rätt ställda krav är en hjälp till fortsatta framsteg. Till de nödvändiga kraven hör att eleven för att gå vidare måste ha de kunskaper och färdigheter som behövs för att kunna tillgodogöra sig undervisningen. Den som har behov därav bör kunna få repetera en årskurs.

I och med att 1980 års läroplan för grundskolan (Lgr 80) infördes innebär genomgången grundskola rätt att oberoende av betyg i de olika ämnena söka vilken gymnasielinje som helst. Det är bara när det är flera sökande än antalet platser som den sammanlagda betygspoängen spelar någon roll. Resultatet har blivit att alltför många elever visserligen kommer in på en linje, men redan under första året upptäcker att deras förkunskaper inte räcker till. Studieavbrottet innebär ett avbräck för den enskilde samtidigt som en utbildningsplats går förlorad för någon annan som haft förutsättningar att klara utbildningen.

Vi anser att det vore ärligare att tydligt deklarerat att vissa kunskaper och färdigheter är nödvändiga för fortsatta studier. Därför skall krav på förkunskaper uppställas till de olika gymnasielinjerna. Förkunskapskraven hjälper eleverna att förberedas sig för vad de senare kommer att möta. Kraven bör kunna formuleras i genomsnittsbetyg, lägsta betyg i vissa ämnen och i vissa fall genomgånga tillvalskurser.

Alla ungdomar har rätt att få en utbildning som utvecklar deras inneboende förmåga. Endast där igenom kan de känna tillfredsställelse med sig själva. Då finns också grunden för trygghet och självtillit. Människor som är trygga i sig själva kan ta ansvar för och erbjuda gemenskap med andra människor. Den som har varje barns speciella utvecklingsmöjligheter för ögonen väljer lösningar som ger skolan möjligheter att ta hänsyn till den enskilde.

Redan i propositionen om skolans inre arbete anförde det socialdemokratiska statsrådet att det var nödvändigt att ge skolans inre organisation ett nytt innehåll och frigöra den från drag som var karaktäristiska för parallellskole-systemet. Regeringen ansåg därför att grundskolan inte skulle ha permanenta gruppindelningar. Lärare skulle inte vara antingen ämneslärare eller klasslärare och nu är grundskolläraren på väg. Möjlighet att välja en annan, fristående, skola än den offentliga passar inte heller in i det enhetliga skolsystemet.

Att i jämlikhetens namn och med organisatoriska knep försöka dölja olikheter har emellertid inte givit barnen likvärdiga möjligheter till god utbildning. Resultatet har tvärtom blivit att barn med svårigheter av olika slag för sent eller inte alls har fått den hjälp de behöver. Regeringens egen utredning om utslagningen i grundskolan gav belägg för denna dystra sanning.

Svagpresterande elever erhåller inte det stöd som behövs för att de skall lämna skolan med ett rimligt mått av baskunskaper och basfärdigheter. Andra elever erhåller inte den stimulans som gör att de får tillfälle att optimalt utveckla sina förutsättningar. Otaliga försök utförs i vårt skolsystem i syfte att förbättra inlärningsresultaten. Ändå når inte skolan ett godtagbart resultat.

Likvärdighet i utbildningen åstadkommes icke med en för alla skolor likartad organisation. I en skola kan klimatet vara sådant att relativt stora undervisningsgrupper fungerar väl. I ett annat klimat kan möjligheten att organisera små undervisningsgrupper vara den väg som skall väljas för att nå målen.

Begreppet likvärdig utbildning bör få en precisering. Likvärdigheten kan dels ses som en *miniminivå* vad gäller utbildningsresultaten. Likvärdighet kan även avse *allas möjlighet* till optimal utveckling. I detta ligger en motsättning. Respekten för den enskilde individen kräver enligt vår mening att likvärdighet innebär att var och ens resurser utvecklas och tas till vara på bästa sätt. Endast om man ser de som skolans uppgift att skapa möjligheter att optimalt utveckla alla elever, uppstår förutsättningen för alla att nå den eftersträvalda miniminivån. Detta blir än svårare att lösa när den absoluta miniminivån inte finns preciserad.

Likvärdigheten åstadkoms inte med statlig styrning. Den skapas av engagerad personal i samspel med elevgrupper och med de resurser som lokalt står till buds. Verklig jämlikhet är något annat än låtsad likhet i begåvning, intresse och talang. Jämlikhet är att tillerkänna alla lika värde oavsett begåvning, intresse och talang.

Om skolan skall kunna utveckla varje elevs specifika begåvning måste uppläggningsen av undervisningen ändras. Våra förslag i detta hänseende redovisas i det följande.

Mot. 1987/88
Ub806

Skolstart vid sex års ålder

Sexåringar visar ett spontant intresse för att lära. I merparten av de länder som finns med i UNESCO-statistiken har man tagit till vara detta intresse genom att skolstarten sker vid sex års ålder eller tidigare. Sverige och övriga nordiska länder har en, internationellt sett, sen skolstart.

Dagens svenska förskola kan inte ersätta skolan. De sociala myndigheternas otillräckliga kännedom om inläring i systematiska former skapar ingen bra miljö för barn som vill lära. Omsorg går före inläring. Många sexåringar i förskolan drabbas av "lektrötthet" i brist på tillfällen till mer organiserad och systematisk träning.

Barn behöver en bättre förberedelse för skolan än vad som erbjuds i dag. Moderata samlingspartiet föreslår i annan partimotion att skolstyrelsen skall vara ansvarig för den del av verksamheten i den kommunala förskolan som förbereder barnen för lågstadiet. I konsekvens med detta krav bör skolöverstyrelsen få uppdraget att utforma det pedagogiska programmet för denna del av verksamheten.

Vi anser att det är viktigt att ta till vara den tid i barnens utveckling då de är särskilt receptiva och motiverade för att med en lämpligt strukturerad pedagogik lära sig läsa, skriva och räkna. Vi föreslår därför att skolstarten sänks till sex års ålder. Vårt avgörande motiv är kvalitativt. En tidigare skolstart ger fler elever mera kunskaper.

Barn mognar olika fort. Därtill är barns mognad inte ett entydigt begrepp som kan relateras till en viss ålder. En del barn kan vara verbalt utvecklade eller ha en tidig läsmognad. Andra barn har en tidigt utvecklad förmåga att förstå rumsliga begrepp eller matematik. Utvecklingen av motoriken kan fortgå i sin egen takt etc. Dessutom sker utvecklingen inte parallellt och linjärt utan med varierande hastighet så att någon kan uppvisa en snabb utveckling vad gäller den matematiska begreppsbyggnaden medan den verbala förmågan behöver mer tid för att utvecklas. En tidigarelagd skolstart bör därför förenas med möjlighet till flexibilitet. Föräldrarna bör ha rätt att uppskjuta skolstarten för sitt barn om man bedömer att det passar barnet bättre.

Elevernas olika utvecklingstakt medför bl. a. att inläring av olika moment tar olika lång tid. Undersökningar tyder på att bekymmersamma skolproblem grundläggs redan i lågstadieåldern. En orsak till detta är att en del elever aldrig hinner befästa sina kunskaper i ett moment innan det blir dags för nästa.

Detta talar för att lågstadiet bör ha en annan organisation. Vi föreslår att det görs årskurslöst och flexibelt till sin utformning. Precis som i dag kommer flertalet elever att behöva tre år i lågstadiet. Elever med annan mognadsprofil kommer emellertid att få en bättre skolstart med fyra år i lågstadiet. Däremot förordar vi inte att en sänkning av skolstartsåldern skall innebära en generell förlängning av den sammanlagda skoltiden.

I ett årskurslöst, flexibelt lågstadium ges lärarna bättre möjligheter att anpassa undervisningen till varje barns utveckling. Det viktiga blir att se till att alla elever har möjlighet att klara undervisningen på mellanstadiet innan de lämnar lågstadiet.

Introduktionen av den tidigare skolarten bör kunna ske successivt under en sexårsperiod. En gradvis förändring innebär att övergången kan förberedas väl.

Den tidigare lagda skolarten innebär att en åldersgrupp mindre behöver omsorg inom förskolan. De sexåriga skolbarnen behöver dock tillsyn och den allmänna förskolan bör erbjudas till alla femåringar. Reformen frigör ändå betydande resurser för både stat och kommun.

Dessa resurser bör användas till kvalitativa förstärkningar av skolan. Så är exempelvis mindre undervisningsgrupper angelägna. En ny lågstadieorganisation kräver fortbildning både av lärare och förskollärare. Det är viktigt att ta till vara förskollärarnas kompetens för att göra övergången från förskolan till skolan så smidig som möjligt. Detta underlättas av ett gemensamt huvudmannaskap för skolan och den allmänna förskolan.

En sänkning av skolarten till sex års ålder ställer krav på en översyn av lågstadiets kursplaner och metoder. Ett utvecklingsarbete bör snarast igångsättas för att finna det innehåll och de arbetsmetoder som bäst gagnar barns utveckling i åldersgruppen 6–9 år. Som en förberedelse till reformen bör därför statsbidrag utgå till kommuner som vill starta försöksverksamhet med denna inriktning.

Situationen på mellanstadiet

Av rapporter framgår att arbetssituationen på mellanstadiet inte är tillfredsställande. Det faktum att elever utvecklas olika både vad gäller kunskaper och färdigheter samt att många elever är oroliga eller brister i koncentrationsförmåga ställer lärarna på mellanstadiet inför en svår uppgift. Än svårare blir det att få en rimlig arbetssituation på högstadiet om eleverna inte dessförinnan har fått en god grund för det fortsatta arbetet i skolan.

För att förbättra undervisningssituationen på mellanstadiet kan flera lösningar tänkas, t. ex. minskad klasstorlek eller undervisning i mindre grupper.

Vilken organisation eller metod som bör väljas avgörs bäst lokalt. Vi anser att resurser måste tilldelas mellanstadiet i en sådan omfattning att det finns en rejäl möjlighet att skapa en bättre arbetssituation för elever och lärare. Vi kommer att i vår motion rörande vissa budgetfrågor inom utbildningssektorn att anvisa medel utöver vad regeringen föreslagit för att förstärka undervisningen på mellanstadiet.

Fler valmöjligheter på högstadiet

I högstadiet framträder elevernas skiftande personligheter och förutsättningar allt starkare. Frigörelsen från föräldrar och andra vuxna har börjat. Tonåren kräver respekt och uppskattning för det som är karakteristiskt hos den egna personligheten. Detta behov måste skolan kunna möta. Vi anser att högstadieleverna skall ha möjlighet att välja inriktning av studierna efter eget intresse.

Betydande fördelar kan i så fall nås. Eleverna får under en större del av skolveckan ägna sig åt det som intresserar dem. De trivs bättre och har då större chans att lyckas. Det blir lättare att också klara det som inte omedelbart känns viktigt eller intressant.

Motivet till det sammanhållna högstadiet formulerades så här i den socialdemokratiska propositionen om SIA-skolan:

Eftersom demokrati och jämlikhet är de övergripande målen måste elevernas skiftande behov till tillförsäkras dem inom en enhetlig organisation, dvs. inom undervisningen i den allsidigt sammansatta klassen.

Alltför många föräldrar och lärare kan vittna om att effekterna av denna sammanhållna undervisning inte alls har blivit de som socialdemokraterna hoppats på. Tvärtom är utslagningen på högstadiet bevis på motsatsen.

Elva av högstadiets ca 100 stadieveckotimmar kan eleverna i dag använda för tillval. Den som exempelvis vill lära sig fler främmande språk än engelska och därför väljer ett s. k. B-språk har förbrukat hela sitt valutrymme.

Vi föreslår att utrymmet för tillval skall utökas till att sammanlagt omfatta cirka en fjärde del av tiden på högstadiet. Timmar till ett ökat tillval tas dels från fria aktiviteter, dels från temastudierna.

Vi föreslår att ett högstadium med flera valmöjligheter utformas utifrån följande principer:

- De olika tillvalsmöjligheterna skall anges i läroplanen för att garantera kvaliteten på tillvalen.
- Varje elev skall ha möjlighet att välja flera alternativ. Tillvalsalternativen skall omfatta både ämnen som är obligatoriska för alla och sådana som inte är obligatoriska. Ämnena skall kunna ges i kurser av olika svårighetsgrad.
- Antalet tillvalstimmar bör gradvis öka ju längre upp i högstadiet eleven når.

Den tillvalsmodell som vi här skisserat tillgodoser flera krav. Den ger specialiseringsmöjligheter i fråga om såväl bredd som djup. Dessutom ger den ett rikligt utrymme för sådant lärostoff som bör vara gemensamt för alla elever. Hänsyn till personlig utveckling förenas med hänsyn till behovet av en för alla gemensam kunskapsbas.

För elever som är så skoltrötta att tiden i skolan inte längre är meningsfull bör skolan ha ytterligare alternativ. I undantagsfall bör eleven därför kunna påbörja den av oss i det följande föreslagna yrkesutbildningen redan efter årskurs 8. Att tillsammans med vuxna människor utföra arbete som ger synligt resultat kan återge eleverna tillfredsställelse och självförtroende. Yrkesutbildningen bör då förlängas med ett år för dessa elever. Vi vill också erinra om att ungdomar, enligt vårt förslag, skall delta i den verksamhet som bedrivs genom det kommunala uppföljningsansvaret tills de fyllt sexton år.

Det är härutöver angeläget att ge skolan möjlighet att i särskilda fall ordna anpassad studiegång. För en elev anpassad skolgång vid en lämpligt vald tidpunkt kan chanserna öka för att han eller hon senare kan återuppta studierna. Möjligheterna att medge anpassad studiegång bör alltså göras större.

Flera tillval under högstadietiden innebär att eleverna kommer att lämna grundskolan med vissa variationer i sin kunskapsprofil. Vi har i ett tidigare avsnitt föreslagit att vissa krav på förkunskaper skall gälla för de olika gymnasielinjerna. Som förkunskapskrav skall även i någon utsträckning kunna avses viss tillvalskurs från högstadiet.

Båda dessa förändringar innebär att det alltid måste finnas möjlighet att korrigera ett val eller för att förbättra kunskaperna i ett ämne. Vi föreslår därför att en möjlighet till *kompletteringsutbildning* skapas efter årskurs 9 för de elever som av olika skäl kan ha behov av en sådan.

En sådan kompletteringsutbildning bör ingå i uppgifterna för det förändrade och utvidgade kommunala uppföljningsansvar som beskrivs i en särskild kommittémotion.

Det utvidgade uppföljningsansvaret skall gälla ungdomar i åldrarna 15–19 år och ha följande innehåll:

- Komplettering för elev som har för lågt betyg i ett ämne för vilket särskilda krav på förkunskaper gäller eller för den som har för lågt betygsgenomsnitt för samtliga ämnen att komma in på önskad linje.
- Komplettering för elever som alltför sent upptäcker att de borde ha gjort ett annorlunda tillval på högstadiet av ett eller flera ämnen.
- Vägledning för elever som inte vet om eller vad de skall läsa i gymnasieskolan.
- Hjälp till studietrötta elever (sextonåringar eller äldre) att få plats i arbetslivet.

Behoven av kompletteringar och stöd kommer att variera mycket för de olika eleverna. De extra insatserna efter årskurs 9 måste därför kunna anpassas efter varje elevs särskilda behov.

Antalet elever som behöver extra stöd blir troligen inte särskilt mycket större än i dag. Genom att krav på kunskaper finns klart angivna för varje utbildning kan studierna målinriktas på ett helt annat sätt än i dag. Antalet studieavbrott borde därmed kunna minimeras. Dessa bidrar nu till hälften av de elever som finns inom uppföljningsansvaret.

Skolstyrelsen skall liksom nu ha ansvaret för det vidgade uppföljningsansvaret. På skolorna kommer syo-konsulenterna att ha det praktiska ansvaret för att varje elev som inte kan komma in på önskad gymnasielinje får det individuella program som han/hon behöver.

Gällande arbetsrättslig skyddslagstiftning innebär att ytterst få arbeten står öppna för ungdom under sexton år. En sänkt ålder för skolstart innebär att eleverna normalt går ut grundskolan vid femton års ålder. För att ungdomar inte skall utsättas för onödiga risker föreslår vi att samtliga ungdomar är pliktiga att intill fyllda sexton år delta i den verksamhet som bedrivs inom det kommunala uppföljningsansvaret. För de allra flesta kommer detta att innebära att de går i gymnasieskolan. Övriga kommer att få ett individuellt program inom uppföljningsansvarets ram.

Skolans fostrande uppgift

Mot. 1987/88

Ub806

I föregående avsnitt har vi betonat vikten av att skolan organiserar sin verksamhet så att den bättre kan anpassas till varje elevs behov och intressen. Det skulle, hävdar vi, ge eleverna större självtillit och tillfredsställelse.

Därutöver behöver skolan på ett bättre sätt än i dag undervisa om vad samhället ur laglig, moralisk och etisk synvinkel anser vara rätt eller fel. Kunskaper och erfarenheter som överförs från en generation till nästa måste också gälla regler om hur man umgås med varandra på ett ansvarsfullt sätt.

Personlig utveckling innebär bl. a. att inse var gränserna för det egna handlandet går. Ungdomsvåldet, som blivit allt råare, har säkert flera orsaker. Sannolikt är en av förklaringarna att det är en reaktion på de vuxnas likgiltighet. De vuxna har inte förmått reagera och inte satt de nödvändiga gränserna.

Begreppen "rätt" och "fel" har blivit alltmer relativa, dvs. det beror på den aktuella situationen om handlingen är rätt eller fel. Laglydnaden är beroende av hur stor risken är för upptäckt snarare än att man verkligen tycker att handlingen i sig är fel.

Denna glidning i rättskänslan måste te sig mycket förvirrande för barn och ungdom. De vuxna är inte entydigt goda föredömen. Osäkerheten om vad som egentligen gäller förstärks givetvis om ungdomar kan begå upprepade övertramp utan att någonsin reagerar.

Den gällande läroplanen, Lgr 80, betonar att "skolan skall fostra". I den föregående läroplanen från 1969 används inte ordet fostra utan man har för motsvarande anvisningar valt formuleringen "viljelivets utveckling". Den attitydförändring som skett mellan de två läroplansutgåvorna har emellertid inte fått någon påtaglig effekt i skolans vardag.

Uppgiften att fostra barnen är förvisso inte bara skolans. Föräldrarna har huvudansvaret till dess att barnet når myndighetsåldern. Skolan kan emellertid på olika sätt stötta föräldrarna. Det är bl. a. skolans uppgift att ge goda förebilder, att fostra eleverna till goda arbetsvanor, att hålla tider och att hålla ordning i klassrum, kapprum, uppehållsrum m. m.

De samtal som läraren är skyldig att ha med föräldrarna skall enligt läroplanen inte begränsas "enbart till elevernas studieresultat" utan ge en "nyanserad bild" av elevernas utveckling. Det borde, menar vi, därför vara naturligt att i dessa samtal redogöra för elevens förmåga att hålla ordning, att uppföra sig mot kamrater och skolpersonal, att respektera tider och skolans ordningsregler m. m.

Sist men inte minst skall skolans undervisning behandla de lagar samt de moraliska och etiska regler som styr vårt samhälle. Etikundervisning i vid mening bör vara ett regelbundet inslag i skoldagen. Skolan bör till eleverna överföra ett förhållningssätt som bygger på en respekt för dessa etiska värderingar.

Skolans personal bör få tydliga signaler från statsmakterna att dessa frågor är viktiga. Detta visar erfarenheterna från den "normgrupp" som 1978 tillsattes av den dåvarande moderata skolministern. Denna grupp utarbetade debattskrifter och arbetsmaterial som underlag för praktiskt skolarbete med normbildning och normöverföring.

Vi anser att det åter behövs inspirerande riktlinjer för hur denna undervisning skall bedrivas. Vi föreslår därför att riksdagen hos regeringen begär förslag till sådana riktlinjer för skolans fostrande uppgift.

Mot. 1987/88
Ub806

Rätt att välja skola

Vi har i vår motion angående fristående skolor föreslagit att föräldrarnas önskemål skall vara skäl nog för att statliga och kommunala bidrag skall utgå för elev som valt att gå i en fristående skola.

Det är inte utan skäl elever och föräldrar har så litet att säga till om när det gäller val av skola. Tvärtom är det helt i enlighet med socialdemokratiska ambitioner. Att samtliga barn i ett område skall gå i samma skola ses av socialdemokraterna som ett uttryck för jämlikhet. Om föräldrarna fritt kunde välja skola även inom det offentliga skolsystemet blir det träffade valet ett mått på hur den enskilda skolan fungerar.

Möjlighet att också kunna välja bland de offentliga skolorna skulle ta bort den känsla av total maktlöshet föräldrar i dag kan känna, om t. ex. barnet inte trivs i "sin" skola.

Enligt nuvarande bestämmelser skall eleverna i kommunens grundskola "fördelas med hänsyn till vad som är ändamålsenligt från kommunikations-synpunkt och till vad som krävs för att effektivt utnyttja lokaler och andra utbildningsresurser samt till elevers och föräldrars önskemål". Regeringen hävdar att detta innebär att föräldrar och elever har möjlighet att välja skola inom det offentliga skolsystemet.

Vi anser att gällande bestämmelser är alltför restriktiva. Skollagen bör ändras så att elev och föräldrar har rätt att fritt välja skola inom det offentliga skolväsendet. Vidare bör riksdagen hos regeringen begära förslag till nya statsbidragsbestämmelser utifrån principen att statsbidraget skall kunna beräknas per elev och följa elevens val av skola oavsett om denna är fristående eller offentlig.

Gymnasieskolan

Närmare 90 % av en årskull som går ut årskurs nio i grundskolan fortsätter direkt till gymnasieskolan. Några få skaffar sig arbete på den reguljära arbetsmarknaden. De övriga tas in i gymnasial lärlingsutbildning eller finns i det kommunala uppföljningsansvaret.

Många ungdomar som går i gymnasieskolan är eller blir snart myndiga. En ökande del av gymnasieskoleeleverna väljer en gymnasial yrkesutbildning i stället för en allmän utbildning, som sedan måste fullföljas med en yrkesutbildning i högskolan. Nästan vuxna ungdomar kräver att gymnasieskolan erbjuder dem en klart målinriktad utbildning.

Två stora utredningar har de senaste åren behandlat gymnasieskolan: gymnasieutredningen och översynen av yrkesinriktad gymnasial utbildning (ÖGY). I propositionen om gymnasieskola i utveckling (1983/84:116) skrev den socialdemokratiska regeringen bl. a. följande om den nuvarande gymnasieskolan: "Den största nackdelen är den stora åtskillnaden mellan teoretiska (studieförberedande) och yrkesinriktade utbildningar."

Förändringen mot en mer kunskapsintensiv produktion kommer, hävdar regeringen, att ytterligare höja kunskapskraven för inträde på arbetsmarknaden. Den slutsats regeringen drar är att gymnasieskolan inte längre kan förbereda antingen för högskola eller yrkesliv. Den måste i stället ge mera av både yrkes- och studieförberedelser till alla.

ÖGY har i sitt förslag försökt förena en rad delvis motstridiga krav, som från olika håll ställs på yrkesutbildningen. Linjerna skall ha utrymme för mer av allmänna ämnen, bland annat för att underlätta för den som vill fortsätta till högskolan. Mer av utbildningen skall förläggas till arbetsplats för att eleverna skall få realistiska tillämpningar av teoriavsnitten. Utredningen föreslår därför en förlängning av yrkeslinjerna.

Bedömare av den framtida arbetsmarknaden brukar tala om mer kunskapsintensiv produktion, uppluckrade yrkesroller och en förhållandevis svag koppling mellan utbildningsbakgrund och yrkesinriktning. Socialdemokraterna har av detta dragit slutsatsen att yrkesutbildningen måste breddas och att det definitiva yrkesvalet bör skjutas upp så långt fram i tiden som möjligt.

Tydligt inriktade utbildningslinjer har, som vi ser det, stora fördelar. Det skapar en god motivation hos eleverna att kunna se en direkt koppling mellan utbildningen och det mål densyftar till. Att kunna något område riktigt väl är en bättre grund att stå på vid kommande fort- och vidareutbildning än ytliga kunskaper från många områden.

En utveckling av gymnasieskolan bör syfta till att göra gymnasielinjerna bättre som yrkesförberedande eller högskoleförberedande utbildning. Fastställda krav på förkunskaper kombinerade med goda kompletteringsmöjligheter för den som senare vill ändra studieinriktning ger gymnasieskolan bättre möjligheter att tillgodose olika elevers behov och intresseriktning.

Moderata samlingspartiet framlade redan år 1982 ett genomarbetat principförslag för en snabb och radikal reformering av den gymnasiala yrkesutbildningen. Under trycket av detta initiativ tillsattes utredningen om den gymnasiala yrkesutbildningen – ÖGY. Flertalet berörda ungdomar kommer, av allt att döma, inte att kunna få en bättre utbildning före år 2000. Om vårt förslag 1982 hade tagits som utgångspunkt för ett beslut om en reformering av den yrkesinriktade gymnasieutbildningen hade i stället de första eleverna kunnat lämna skolan med en ny och starkt förbättrad utbildning bakom sig redan i dag.

Vi hävdar att gymnasieskolan inte skall bli en förlängning av grundskolan. Tvärtom behöver de olika linjerna i gymnasieskolan en tydligare målinriktning – mot ett bestämt yrke, en viss bransch eller fortsatta studier efter gymnasieskolan. När ungdomarna är i gymnasieskolåldern är det hög tid att de får ta itu med det vuxenliv som de i formell mening anses vara mogna för redan innan många av dem ens har hunnit lämna gymnasieskolan.

Högre kvalitet på yrkesutbildningen måste innebära att denna får en bättre anknytning till arbetslivet än vad de gymnasieförlagda yrkeslinjerna kan ge. Vi anser att en yrkesutbildning med inslag från den nuvarande lärlingsutbildningen skulle bli en bra utbildning. I en kommittémotion angående ungdomarnas situation utvecklas förslaget till en ny och förbättrad yrkesutbildning.

Huvuddragen i vårt förslag till arbetsplatsförlagd yrkesutbildning (lärlingsutbildning) är:

- Eleven är anställd i företaget under utbildningstiden.
- Utbildningen varierar mellan två och fyra år beroende på utbildningsriktning. Största delen av utbildningstiden förläggs till arbetsplatser. I skolan undervisas eleven framför allt i allmänna ämnen, men också i t. ex. fackteori och arbetsteknik.
- Särskilda utbildningsplaner upprättas för varje yrke. Riksdagen fastställer de allmänna riktlinjerna. Stor lokal frihet att utforma utbildningen medges.
- Eleverna erhåller betyg och bevis över genomgången utbildning.
- Företag och andra arbetsgivare som engageras i utbildningen har arbetsgivaransvar för eleverna under utbildningstiden, men inte därefter.
- Elevernas lön sätts med utgångspunkt från att de befinner sig under utbildning: lönen höjs successivt i takt med att den produktiva arbetsinsatsen ökar.
- Arbetsgivaren betalar lönen och de sociala kostnaderna. Det offentliga står först och främst för de utbildningskostnader som belastar gymnasieskolan.
- Enskilda företag som vill inrätta utbildningsplatser måste ha möjlighet att klara utbildningsåtagandet. En kortare handledarutbildning skall erbjudas.

Att eleven är anställd under själva utbildningstiden ger flera kvaliteter åt utbildningen. Eleven får en direkt inblick i arbetslivet. Verklighetsanknytningen av yrkesskolningen bidrar till engagemang och inlevelse. En anställning ger bättre träning i de regler av social karaktär som råder på en arbetsplats jämfört med vad tillfällig praktik kan ge. Allt detta bidrar till att de allra flesta elever lättare får arbete efter utbildningen.

De *studieförberedande* linjernas innehåll behöver inte i första hand förändras. Däremot kan elevernas valmöjligheter förbättras. Elever med intresse för idrott och estetiska ämnen kan med timplanejämkning få fem veckotimmar för studier i sitt specialintresse. I årets budgetproposition föreslås inrättandet av ett särskilt schackgymnasium i Norrköping med motsvarande timplanejämkning. Samma möjlighet till jämkning av timplanen ges för att elever med intresse för ett läroämne skall ha möjlighet att bedriva fördjupade studier i detta ämne.

Fråga högskolehåll kritiserar elevernas bristande kunskaper. Detta har, enligt vår uppfattning, huvudsakligen att göra med utformningen av tillträdessystemet till högskolan. Kvotssystemet uppmuntrar taktisk finurlighet snarare än att eleverna väljer linje efter intresse och de fortsatta studiernas kunskapskrav.

I ett senare avsnitt redovisar vi vårt förslag till ett nytt tillträdessystem.

Ett sådant system kan detta till trots inte gälla de elever som redan har påbörjat sin gymnasieutbildning. Vi föreslår därför att garantin för direktövergång höjs till 50 % fr. o. m. höstterminen 1988.

I föregående avsnitt har vi pekat på vikten av att eleven har rätt att välja i vilken skola han/hon vill gå sin grundskoleutbildning.

Också på gymnasienivå är det viktigt att eleven kan välja den utbildning som passar bäst oavsett huvudman. Vi har i vår motion om elevers och föräldrars rätt att välja skola föreslagit att bidragsreglerna för gymnasieskolan skall utformas enligt samma principer som för skolor på grundskolenivån. Det innebär att elevers och föräldrars val av skola blir grund för bidragsgivningen.

Utvärdering

För skolverksamhetens ledning och utveckling krävs omfattande arbetsinsatser som i dag utförs dels på lokal nivå, dels av skolöverstyrelsen och länskolnämnderna. Därtill utförs utvecklings- och forskningsuppgifter vid våra universitet och högskolor.

Den verkliga makten vad gäller skolans utveckling i stort skapas väsentligen genom den överblick och möjlighet till initiativ som de facto till stora delar ligger hos SÖ. SÖ svarar i samspel med andra nivåer för utveckling av läroplaner, prioriteringar i personalfortbildning, anslagsframställningar, etc.

Det finns skäl att ställa frågan vad denna dominans från ett ämbetsverk vad gäller initiativmöjligheter och påverkan får för betydelse för skolutvecklingen. Är det lämpligt att den myndighet som i väsentliga avseenden skapar förutsättningar för verksamheten också ansvarar för dess utvärdering? Med utvärdering avses här alla former av redovisningar om tillståndet i skolan men också den regelbundna utvärdering som sker genom prov och betyg.

SÖ:s attityd till prov och betyg är välkänd. Dagens betygssystem innebär att eleverna vid några få tillfällen erhåller betyg där de jämförs med varandra. Först nu – när grundskolan fyller 25 år – arbetar man inom SÖ med ett projekt för en nationell utvärdering av grundskolan. Sådana utvärderingar kommer emellertid alltid att kunna ifrågasättas om de inte utförs av en fristående instans.

Den ekonomiska utvärderingen av skolan – hur effektivt resurserna används – bör, enligt vår mening, inte skötas av SÖ utan överföras till riksrevisionsverket. Utvärdering av skolans inre arbete – den pedagogiska utvärderingen – bör av samma skäl skötas av en fristående instans. Denna utvärdering/inspektion skall främst vara rådgivande och bör vara underställd en fristående kommission.

Som förebild för en sådan organisation kan tjäna den modell som finns i Storbritannien. HMI – Her Majesty's Inspectors – rapporterar sina iakttagelser direkt till den ansvarige ministern. Rapporten har formen av en offentlig handling. Inspektionerna utgörs av veckolånga besök där ett inspektörslag studerar en skolas verksamhet utan och innan. Administrationen granskas, men en inspektionsmetod är också att följa en enskild elev och studera dennes arbete under en vecka. Inspektörerna delger den aktuella skolan sina iakttagelser direkt i anslutning till inspektionen och något senare publiceras den ovannämnda rapporten.

Inspektörerna svarar därutöver för viss rådgivning. Ibland görs också

tematiska inspektioner på flera skolor och verksamheten redovisas så som ovan beskrivits. Den offentliga inspektionsrapporten blir således ett redskap för vägledning både i andra skolor och inom den regionala och centrala administrationen.

Huruvida våra nuvarande länskolnämnder skulle kunna påta sig en sådan utvecklingsroll är tveksamt. Under alla förhållanden bygger det brittiska systemet på att åtskillnad görs mellan de förvaltande och pedagogiska uppgifterna. Vi anser att en utredning bör tillsättas med uppgift att skyndsamt lägga förslag om ett system för utvärdering av den svenska skolan. Utredningen bör pröva möjligheterna att i Sverige införa ett utvärderingssytem motsvarande det ovan beskrivna.

Vuxenutbildning

En huvuduppgift för vuxenutbildning är att minska bildnings- och utbildningsskillnader mellan olika medborgare. Den som i sin ungdom inte fått möjlighet att tillägna sig kunskaper och färdigheter motsvarande dagens obligatoriska skola skall i stället ha den möjligheten i vuxen ålder.

Vuxenutbildningen kan stärka människors möjligheter i arbetsliv och samhälle. Den kan ge allmän kulturell bildning, språkkunskaper och möjligheter att pröva och utveckla den egna skapande förmågan.

Vuxenutbildning ges i många olika former, t. ex. i studiecirkelar, på folkhögskolor och i kommunal vuxenutbildning.

En allt viktigare uppgift för vuxenutbildningen är att tillgodose de utbildningsbehov som uppstår genom förändringar i arbetslivet. Den utbildning som valts i grundskolan och gymnasieskolan under tonårens skolgång måste kanske kompletteras.

Vuxnas behov av utbildning kommer med stor sannolikhet att öka beroende på de allt högre krav som arbetsmarknaden ställer. Mycket av denna utbildning kommer att organiseras av företagen själva men samhället måste ha en beredskap att organisera utbildning för dem som saknar möjligheter till sådan intern utbildning och för dem som av andra skäl vill öka sina kunskaper. En berättigad fråga är om nuvarande utbildningsformer är de mest lämpade för att möta kommande behov av vuxenutbildning.

Personalutbildning kan ge viktiga bidrag till individens utveckling. Vid sidan av sådan utbildning måste det emellertid finnas möjligheter att efter eget intresse och egna planer välja utbildning, t. ex. i syfte att stärka den egna ställningen på arbetsmarknaden. Det är då viktigt att utbildningen verkligen motsvarar de krav på kvalitet som man bör ha rätt att ställa med tanke på de uppoffringar som ofta måste göras.

Regeringen framhåller att anordnare av vuxenutbildning på olika sätt bör anpassa organisation och kursutbud till de vuxnas faktiska behov. Vi kan instämma i en sådan inriktning av vuxenutbildningen, men frågar oss om sådana förändringar är tillräckliga.

Den av regeringen i förra årets budgetproposition aviserade översyn av folkhögskolans verksamhet för att bedöma vilken roll den kan och bör spela i framtiden har ännu inte kommit i gång. Vi anser att översynen skall försöka utröna hur samtliga utbildningsanordnare av vuxenutbildning bättre skall

kunna anpassa sin verksamhet till kommande utbildningsbehov för de vuxna och alltså få vidgade direktiv.

Mot. 1987/88
Ub806

Översynen bör göras utifrån följande riktlinjer:

- Åtgärder bör vidtas så att den kommunala vuxenutbildningen motsvarar de krav som bör ställas vad gäller kvalitet och resultat. Organisationen bör vara mer flexibel med hänsyn till de heterogena grupper som går i komvux.
- En utökning av antalet folkhögskolor är knappast möjlig inom den ram som kan ställas till förfogande utan att redan befintliga skolor berörs. Det bör utredas hur de landstingsägda folkhögskolorna kan överlåtas till de organisationer m. m. som vill starta sådan utbildning. Vidare bör möjligheterna till ökad samordning av de olika utbildningsanordnarnas insatser studeras.
- Stödet till studieförbunden bör konstrueras på ett enhetligt och opartiskt sätt men ändå ge studieförbunden friare regler för organisation av verksamheten.
- Korttidsstudiestödets nuvarande karaktär av stöd till facklig utbildning måste förändras så att individernas sakliga utbildningsbehov bättre tillgodoses.
- Studiestödets utformning och regler bör utformas så att de inte styr utbud och omfattning av vuxenutbildningen.

Regeringen bör snarast göra en översyn med den inriktning som vi här har angivit.

Läraren – bäst i klassen

Läraryrket innebär att ha ansvar för att eleverna förvärvar vissa kunskaper och färdigheter. Lärarkompetensen är sammansatt, men följande tre delar kan särskilt nämnas:

1. Goda ämneskunskaper. Läraren skall helt enkelt vara bäst i klassen. Kunskap ökar lärarens naturliga auktoritet och ger den självsäkerhet som är välbehövlig för den utsatta position som läraryrket ofta innebär. Ämneskunskaperna skall vara bredare och djupare än det som lärostoffet i skolsituationen omfattar. Läraren måste veta vart detaljkunskaperna leder och ha en säker uppfattning om vad i stoffet som är viktigt. Kunskaperna skall vara så omfattande att läraren utan svårigheter kan vidmakthålla sin kompetens.

2. Förmåga att organisera och strukturera undervisningen så att inläringen underlättas. Läraren skall ha den pedagogiska förmågan att bygga upp inläring på ett genomtänkt och metodiskt sätt.

3. Förmåga att behärska varierande undervisningsmetoder. För att undervisningen skall ge bästa tänkbara resultat måste metoderna kunna varieras för ett otal olika situationer, olika åldrar, olika förmåga att lära. Fantasi och intresse för att alltid söka den metod som i varje situation är den bästa tänkbara måste karakterisera lärarna.

Enligt riksdagsbeslut våren 1985 skall läroarutbildningen förändras. Lågstadielärare, mellanstadielärare och ämneslärare skall ersättas av grundskollärare. Bland de motiv som regeringen i propositionen anförde för en förändring av läroarutbildningen kan följande nämnas.

- Uppdelningen i skilda utbildningar för lågstadielärare, mellanstadielärare och ämneslärare för högstadiet bidrar till att upprätthålla nackdelarna med stadiindelningen i grundskolan. Grundskolan skall ses som en helhet.
- För att Lgr 80 skall få större genomslagskraft måste också läroarutbildningen förändras. Detta gäller bl. a. undervisningen i orienteringsämnena, där ökad samverkan över de traditionella ämnesgränserna förordas.

Riksdagens principbeslut innebär i korthet att nuvarande utbildning av lärare ersätts med en grundskolläroarlinje med två inriktningar, en mot tidigare årskurser (1–7) samt en mot senare årskurser (4–9). Införandet av en grundskolläroarutbildning innebär att "den sista resten", som det brukar heta från socialdemokratiskt håll, av parallellskolesystemet försvinner.

Regeringen framställer den nya läroarutbildningen som en förstärkning i och med att utbildningstiden förlängs jämfört med nuvarande låg- och mellanstadieläroarutbildning. Förstärkningen är i själva verket fiktiv i och med att undervisningsskyldigheten samtidigt breddas. Dels skall de nya lärarna ha kompetens att undervisa i ytterligare fyra resp. tre årskurser jämfört med i dag. Dels skall ämneslärare i samhälls- och respektive naturorienterande ämnen ha fyra undervisningsämnen jämfört med dagens tre ämnen.

Hösten 1987 redovisades en undersökning rörande klassläroarkandidaternas räkneförmåga (Ljung 1987).

En av de uppgifter de blivande lärarna ställdes inför var följande:

I en klass på 24 elever fick 7 elever betyget 4 i matematik. Hur många procent av klassen fick betyget 4? Avrunda till *hela* procent.

4 % av de blivande lärarna på låg- och mellanstadiet klarade den uppgiften!

Räkneprovet bestod av 65 uppgifter hänförliga till grundskolans kurs, de allra flesta till mellanstadiets. Alla väsentliga moment finns med från addition och subtraktion av tal i decimalform till enkel geometri och problemlösning.

Totalresultatet i provet varierade mellan 9 och 65 rätt. Endast 12% hade dock mer än 57 rätt medan nästan 17% hade färre än 34 rätt, dvs. mindre antal rätt än cirka halva antalet uppgifter i provet.

Resultaten av provet har jämförts med kandidaternas skolbetyg i matematik. Därvid befanns att de som hade höga betyg nådde sämre resultat på det givna provet än de som hade låga betyg. Eller uttryckt med forskarens terminologi: Man fann ett så gott som fullständigt negativt samband mellan genomsnittsbetyg och genomsnittliga provresultat. Förklaringen är givetvis att elever från tvååriga linjer men med höga betyg i matematik har svårare att klara undervisningen än en elev med lågt betyg från en treårig teknisk eller naturvetenskaplig gymnasielinje.

Vi vill för vår del hävda att undersökningen av klasslärarkandidaternas räkneförmåga styrker vad vi under många år anfört om utbildningens kvalitet. Dess värre kan man på goda grunder anta att liknande brister skulle uppdagas inom andra discipliner om man utförde motsvarande undersökningar inom dessa områden.

Vi anser att de redovisade resultaten måste tas som utgångspunkt för beslut om skärpta krav på förkunskaper för inträde till lärarutbildning samt för omläggning av lärarutbildningen så att de lärare som examineras har sådana kunskaper i såväl matematik som i andra ämnen som gör att läraren kan bedriva en meningsfull undervisning. En fortsatt tillämpning av socialdemokratiska jämlikhetsdoktriner vid antagning till lärarutbildningen utgör ett hot mot utbildningsresultaten i den grundskola som i praktiken alla elever är hänvisade till.

Riksdagen har nu en sista möjlighet att riva upp det enligt vår mening felaktiga beslutet att införa en ny grundskollärarutbildning. Förberedelserna för den förestående förändringen av lärarutbildningen bör avbrytas. Vi föreslår att följande riktlinjer i stället läggs till grund för ett nytt riksdagsbeslut:

- Lärarutbildningen skall ske på två utbildningslinjer, en klasslärarlinje (låg- och mellanstadiet) och en ämneslärarlinje (högstadiet och gymnasieskolan).
- Klasslärarutbildningen skall innehålla två varianter, en för årskurserna 1–4 och en för årskurserna 3–6. Varianten för de lägre årskurserna skall delvis integreras med förskollärarens utbildning för att underlätta övergången förskola–skola.
- För att undervisa på högstadiet skall krävas en utbildning om i normalfallet minst 40 poäng per ämne. Det ger det ämneskunnande som behövs för att lärarna skall kunna motsvara de krav som ställs.
- För undervisning i svenska skall krävas en utbildning om minst 80 poäng i ämnet.
- Möjligheter skall finnas för ämneslärare att i sina ämnen "hämta upp" eleverna redan på mellanstadiet. Klasslärare med särskild kompetens skall kunna följa eleverna i något ämne på högstadiet. Högstadielärarna skall efter ämnesfördjupning kunna bli behöriga för undervisning också i gymnasieskolan.
- Särskilda krav på förkunskaper bör gälla för vissa.

Lärofortbildning

Regeringen anger i årets budgetproposition att motiven för en förändrad lärarutbildning bland annat är att rätta till brister i grundskolans förmåga att ge alla elever goda basfärdigheter.

Fortbildning av lärarna ses därvid som ett styrmedel. Den nya grundskollärarutbildningen skall enligt regeringen ge alla nya lärare en gemensam och grundläggande lärarkompetens, präglad av den grundsyn som finns i läroplanen. Denna kompetens skall utgöra grunden också "för den ämnesvisa och årskursinriktade kompetensen hos de nya lärarna och därmed förena dem i grundsyn och professionalism". I propositionen framhålls att en

kompetens som fortbildningen skall ge bör svara mot den som gäller för olika kurser och moment i den nya grundskolläraryrket. Fortbildningens omfattning skall vara två till tre veckor för de lärare som skall undervisa eleverna från årskurs I till årskurs 7. För de lärare som skall undervisa elever i årskurserna 4 till 9 omfattar fortbildningen ämnesstudier om 20 poäng i ett ämne, dvs. en termins studier. Propositionens beskrivning av hur fortbildningen skall organiseras reser fler frågor än den besvarar.

Här avslöjas obarmhärtigt hur ihåligt den socialdemokratiska regeringens kvalitetsbegrepp är. Med några veckors fortbildning skall t. ex. Sveriges nuvarande lärare få en ny insikt om innebörden av sin lärargärning. Därtill skall kompetensen hos dessa lärare utvecklas så att de i sin undervisning kan spänna över sju årskurser i stället för de nuvarande tre.

Kostnaderna för denna "kvalitetsutbildning" beräknas uppgå till minst 3 miljarder kronor under de tio år den är tänkt att pågå. I årets budgetproposition anslås emellertid knappt två miljoner kronor för planering av fortbildningen. Detta är hela det substansiella innehållet i den satsning på skolan som givits en framträdande plats i presentationen av regeringens planer.

Mot bakgrund av vad vi ovan anfört beträffande den nya grundskolläraryrket och fortbildningen anser vi att en fortbildning med den inriktning som skisserats av regeringen inte bör genomföras.

Fortbildning skall liksom grundutbildning bygga på en på kvalitativa kriterier klart definierad målsättning. Regeringens planer för lärarnas fortbildning håller inte måttet i detta avseende.

Lärarnas tjänstesystem

Regeringens förslag till nytt tjänstesystem för grundskolans lärare bör – med hänvisning till vad vi ovan anfört om den nya grundskolläraryrket – inte genomföras.

Universitet och högskolor

Hela vårt samhälle och vår kulturella utveckling är beroende av att kunskaper hålls vid liv och att ny kunskap erövrar. Det ligger därför i det allmännas intresse att skapa så goda betingelser som möjligt för högre utbildning och forskning.

Vi har under förra året i vår forskningspolitiska motion, 1986/87:Ub5, bl. a. anfört följande:

Människans historia är förknippad med ett ständigt sökande efter ny kunskap. Nya generationer bygger vidare på föregångarnas förvärvade kunskaper. Det kända utsätts hela tiden för kritisk granskning och omvärderas stundom. Det okända lockar till avslöjanden.

En fri forskning är en vital del av vårt samhälle. Vi kan motivera forskning med att den på olika sätt är nyttig, att den ger oss handlingsberedskap för framtiden m. m. Nyfikenheten att få veta mer är emellertid i sig ett fullt tillräckligt skäl för forskning.

God forskning kan inte kommanderas fram. Den föds inte av administrativa rutiner. Forskningsresultaten bygger på enskilda individers begåvning och hängivna arbete.

Om Sverige skall kunna hävda sig som forskningsnation krävs det att våra universitet och högskolor förmår locka till sig dem som har goda förutsättningar för forskningsarbete. Förbättringar i termer av ny tjänsteorganisation, bättre beslutsorganisation, arbetsmiljö, m. m. har givetvis betydelse för forskningens effektivitet. Helt avgörande är emellertid att forskningsverksamhet betraktas som så attraktiv att rätt personer kan rekryteras till den.

Den högre utbildningen och forskningen skall enligt vår mening vägledas av vetenskapliga mål. Universiteten skall inte först och främst vara utbildningsanstalter för vissa yrken utan institutioner för utveckling av det mänskliga vetandet. Starka och självständiga universitet behövs också för att bl. a. garantera gentemot statsmakterna oberoende tänkande och kritik. Detta är av särskild betydelse när den offentliga makten nått en sådan omfattning som i vårt land.

Nuvarande organisation av den högre utbildningen och forskningen har fjärrmat sig från en sådan grundsyn. Grundutbildningen har utformats för att i första hand passa arbetsmarknadens behov. Resultatet har bl. a. blivit svårigheter att rekrytera forskarstuderande. Detta kommer att få svårartade konsekvenser inom den närmaste tioårsperioden. Det kommer uppenbarligen att bli svårt att fylla de lärar- och forskarvakanser vid universiteten och högskolorna, som följer av de väntade pensionsavgångarna.

Inom den högre utbildningen kan urskiljas huvudsakligen två olika former av utbildning.

Den ena utgörs av forskarförberedande utbildning. Denna ges i form av påbyggbara ämneskurser men också flera utbildningslinjer ger behörighet till forskarutbildning, t. ex. läkarlinjen och civilingenjörslinjerna. Den andra formen är postgymnasial yrkesutbildning i form av kortare linjer, ofta 80 poäng, men också i form av kortare kurser.

Vi anser att universiteten och högskolorna med fasta forskningsresurser på de sex universitetsorterna och i Luleå samt högskolorna i Karlstad, Växjö och Örebro skall ha huvudansvaret för den forskningsförberedande utbildningen. I detta ansvar ligger också, enligt vår mening, ett åliggande att decentralisera sådan utbildning till orter där önskemål om och behov av utbildningen finns. Den geografiska fördelningen av detta ansvar att decentralisera forskarförberedande utbildning bör berörda universitet och högskolor göra upp sig emellan. De mindre högskolornas huvuduppgift bör vara att förse sin region med en kvalificerad, postgymnasial yrkesutbildning. Tillgången till lärare, utrustning m. m. innebär dock att dessa högskolor inte kan ha ett fullständigt begränsat utbildningsutbud. Skall en tillräcklig kvalitet kunna upprätthållas på utbildningen måste de mindre högskolorna välja att satsa på sådana områden där de har särskilda förutsättningar. De mindre högskolorna måste sträva efter att profilera sig inom skilda områden. Ett exempel på detta kan vara utbildning, där lokala behov och förutsättningar tas till vara och utvecklas. Sådana specifika utbildningar blir då – förutsatt att kvaliteten är tillräckligt hög – också riksrekryterande, vilket är nödvändigt även med tanke på att de minskande ungdomskullarna gör att rekryteringsunderlaget minskar. Decentraliseringen av beslut om utbildningsplaner, som föreslås i budgetpropositionen, kan positivt bidra till en sådan profilering. Risken för försämring av utbildningens kvalitet kan

motverkas av UHÄ:s kontrollerande funktion och i sista hand genom den ekonomiska styrningen från statsmakternas sida.

Mot. 1987/88
Ub806

Den socialdemokratiska regeringens politik inom högskoleområdet är osammanhängande och svag. Den saknar bärande linjer i fråga om såväl kvalitetsfrågorna i den grundläggande högskoleutbildningen och sambandet mellan utbildning och forskning som när det gäller anslags- och styrsystem för högskolan. Regeringen bedriver de mycket små stegens politik utan att ens vara konsekvent i fråga om rörelseriktning.

Kvaliteten i grundutbildningen

Fokus i högskolepolitiken har under en följd av år legat på forskningens situation och resurser. De senaste åren har detta till viss del skett på den grundläggande högskoleutbildningens bekostnad.

Grundutbildningen har varit föremål för både öppna och dolda besparingar under lång tid, framför allt i form av bristande kompensation för löne- och prisförändringar och schablonmässiga besparingar på administrationen. De senare har inte alltid träffat avsett mål utan i stället blivit en allmän besparing.

På den verkställande nivån – institutionerna – blir nu bristen på resurser alltmer besvärande. Från många områden inom högskolan kommer vittnesbörd om stora svårigheter att bedriva utbildningen med ett rikligt, kvalitativt innehåll. Brister i fråga om förbrukningsmaterial för laborationer, otillräcklig och förliten utrustning, avskaffade eller kraftigt begränsade exkursioner gör att grundutbildningen inom många utbildningsområden inte kan hålla den kvalitet som måste vara utmärkande för högre utbildning.

Grundutbildningens problem beror också på svårigheter att rekrytera och behålla vetenskapligt kvalificerade lärare. De nyss beskrivna bristerna i grundutbildningen innebär att duktiga lärare i längden tröttnar på en ohållbar arbetsituation. Därigenom förstärks personalproblem som redan tidigare varit mycket besvärande. Löneläget för kvalificerade lärare har inom många områden länge gjort det omöjligt att konkurrera med arbetsmarknaden utanför högskolan. Det har likaledes under lång tid saknats incitament för vetenskapligt kvalificerade lärare att ägna sig åt pedagogisk verksamhet. Den nedrustning av grundutbildningen som ägt rum under senare år har ytterligare minskat utbildningsverksamhetens attraktionsvärde för lärarna.

De satsningar som skett på forskningen har bl. a. motiverats av att behov att stärka Sveriges möjligheter att i olika sammanhang hävda sig internationellt. Försvagningen av grundutbildningen är av samma skäl oförsvarlig. Vi återkommer senare till frågan om de konsekvenser som redan kan anas i relation till bl. a. EG.

Flera åtgärder som vidtagits av regeringen under senare år har snarast förvärrat än förbättrat situationen för grundutbildningen inom högskolan. Tillkomsten av förnyelsefonderna förutspåddes t. ex. leda till väsentliga beställningar av uppdragsutbildning, vilket i sin tur skulle ge högskolan möjligheter att anskaffa nödvändig utrustning för utbildningsändamål. Detta anfördes för ett par år sedan som ett försvar för att regeringen inte gjorde satsningar på sådan utrustning. Någon nämnvärd hjälp från förnyelsefonder-

na har inte kommit. De s. k. bankfonderna som tillkom efter "överenskommelse" mellan regeringen och Svenska bankföreningen är helt förbehållna forskningen och bidrar därmed närmast till att förstärka intrycket av prioritering av forskningen på utbildningens bekostnad..

Mot. 1987/88
Ub806

Sambandet mellan utbildning och forskning

Grundutbildningens problem är också långsiktigt forskningens, beroende på att dessa båda verksamhetsområden inom högskolan är ömsesidigt beroende av varandra. Detta gäller även frågor kring dimensionering och lokalisering.

Såväl budgetpropositionen som i propositionen om Bergslagen och norra Sveriges inland samt – förutser vi – i det kommande Norrbottenpaketet läggs förslag om regionalpolitiskt motiverade utökningar av den grundläggande högskoleutbildningen på ett antal orter. I många fall riktar sig de förestående utökningarna till den traditionella basen för rekryteringen till högskolan, dvs. de ungdomsstuderande. Samtidigt kommer antalet ungdomar i Sverige i åldersgruppen 18–20 år att minska drastiskt under 1990-talet. Vi vet i dag mycket litet om benägenheten för fortsatta studier kommer att minska eller öka under motsvarande tidsperiod.

I detta osäkra perspektiv måste även rekryteringen till forskarutbildningen beaktas. Redan nu har universiteten och de tekniska högskolornas svårigheter att rekrytera doktorander inom många områden. En fortsatt utbyggnad av de regionala högskolornas utbildningsutbud vad gäller forskningsförberedande utbildning, med inriktning mot ungdomsstuderande, riskerar att ge upphov till ytterligare svårigheter för forskarutbildningen.

Vi motsätter oss inte generellt en utbyggnad av regionala högskolor, men anser att den i första hand bör inriktas på att tillgodose behovet av fort- och vidareutbildning och sådan utbildning som tidigare angetts. I den mån ungdomsutbildning kommer i fråga bör ett beslut bygga på en analys av konsekvenserna även för rekrytering till motsvarande utbildning vid enheter med fasta resurser för forskning. I en del fall måste åtgärder i första hand vidtas för att stärka konkurrenskraften i dessa enheters utbildning.

Anslags- och styrsystem för högskolan

I denna stora fråga gör den socialdemokratiska politiken ett förvirrat och okunnigt intryck. Sedan ett antal år tillbaka sägs det pågå en översyn av anslags- och styrsystemet inom regeringskansliet. Redan i prop. 1984/85:100 anmälde regeringen sin avsikt att "...se över anslagssystemet för högskolan och därmed också formerna för medelstildelning och styrning. Härvid bör också belysas vilken roll högskolemyndigheterna på olika nivåer bör spela i detta avseende". Någon klarhet skapades dock inte i frågan om hur en sådan översyn skulle genomföras, vilket syfte den skulle ha eller hur de närmast berörda skulle beredas insyn och möjligheter till påverkan i arbetet.

Hösten 1986 skedde ett "utspel" i frågan om regionstyrelsernas avskaffande och förändrad sammansättning av högskolestyrelserna. Det dröjde dock till våren 1987 innan en proposition i ämnet kom på riksdagens bord. Då hade frågan om översynen av anslagssystemet enligt formuleringen i propositionen

nen reducerats till en fråga om ekonomiadministrativt utvecklingsarbete.

När riksdagen tog ställning till prop. 1986/87:127 (UbU 1987/88:1) gjordes ett tillkännagivande, av innebörden att regeringen borde framlägga ett förslag till nytt anslagssystem i budgetpropositionen 1988. I proposition 1987/88:100 inskränker sig emellertid regeringen till att anmäla att frågan skall tas upp i en särproposition under 1988. Någon öppen redovisning av pågående utredningsarbete har inte skett sedan avsikten att göra en översyn först offentliggjordes.

Vi anser att regeringens hantering av ärendet om en översyn av högskolans anslags- och styrsystem är djupt otillfredsställande. Ställt i relation till det ursprungliga, ovan citerade, uttalandet i frågan präglas handläggningen av brist på konsekvens och överblick. Själva arbetssättet gör att de närmast berörda inom högskoleorganisationen ställts helt utan insyn och inflytande.

Högskolans anslags- och styrsystem bör ses i ett helhetsperspektiv, eftersom dess utformning har grundläggande betydelse för förhållandet mellan högskolan och statsmakterna. Enligt vår uppfattning bör en översyn ske med utgångspunkt i dels en ambition att stärka högskolans autonomi i förhållande till staten, dels en strävan att ytterligare förenkla högskolans organisation och att öka möjligheterna att avväga skilda resursslag mot varandra.

En reform av anslags- och styrsystemet bör därför innebära både förändringar i dagens anslagskonstruktioner och förändringar i organisationen på den nationella myndighetsnivån.

Vad gäller anslagssystemet ansluter vi oss till det tidigare refererade uttalandet av riksdagen. Det däri angivna syftet kan t. ex. uppnås genom att respektive högskola får ett samlat anslag över riksstaten, gemensamt för den grundläggande utbildningen, men med en viss differentiering med ledning av fakultetsorganisationen. Det är vidare väsentligt att medel för lokalkostnader och utrustning räknas in i dessa högskoleanslag. Eftersom huvudsyftet med denna förändring är att möjliggöra för högskolans ledningsorgan att lokalt göra avvägningar mellan olika resursslag innebär detta att tyngdpunkten i inflytandet lokalt över lokalanvändning och lokalplanering förskjuts från byggnadsstyrelsen till högskolan.

I såväl BP-87 som BP-88 har regeringen gjort uttalanden rörande UHÄ:s framtida roll. Dessa har varit mycket allmänt hållna och huvudsakligen rört det önskvärda i att ämbetsverket i framtiden mer ägnar sig åt uppföljning och utvärdering än åt planering.

Det är beklagligt att regeringen ägnar en så förströdd uppmärksamhet åt den nationella myndighetsnivåns utformning och funktion. Vi finner det knappast realistiskt att en myndighet som under ett antal år har utsatts för dels besparingar, dels upprepade fall av desavouering skall kunna förnya sina arbetsuppgifter och sitt arbetssätt utan ett mer aktivt stöd från den politiska ansvariga nivån.

Flera centrala myndigheter har i dag hela sin verksamhet inriktad mot högskolan. Förutom UHÄ gäller detta UUH (utrustningsnämnden för universitets- och högskolor), NNU (nämnden för undervisnings sjukhusen utbyggnad) och FRN (forskningsrådsnämnden). Organisationen på den nationella myndighetsnivån måste självfallet anpassas till ändrade förutsätt-

ningar och behov. Den nuvarande ansvarsfördelningen har rått i tio år. Under denna tid har massiva förändringar ägt rum på lokal nivå i fråga om organisation och finansieringsstruktur.

Frågan om vilka centrala högskolemyndigheter som skall finnas och vilka förutsättningar som skall gälla för deras verksamhet bör därför övervägas. Erfarenheterna från större organisationsförändringar i alla andra sammanhang visar att en sådan dels måste förankras väl i omgivningen, dels måste ges ett väsentligt stöd i genomförandeskedet.

Regeringens passivitet i fråga om den nationella myndighetsnivån gör att vi anser det nödvändigt att kräva en översyn under parlamentarisk medverkan. I en sådan översyn bör uppgifterna för den centrala myndighetsnivån och antalet myndigheter prövas, med utgångspunkt i bl. a. stränga krav på enkelhet och effektivitet i myndighetsarbetet. En annan viktig utgångspunkt bör vara behovet att skapa en stark verksorganisation med goda möjligheter att stödja högskolan i dess arbete lokalt och att företräda den i förhållande till andra samhällssektorer och till statsmakterna. Översynen bör också syfta till att fastställa en lämplig dimensionering för den centrala myndighetsnivån och vilka åtgärder som krävs i personalpolitisk och kompetensutvecklande syfte.

Ämnesstudier i stället för linjer

Den inomvetenskapliga utvecklingen av ämnena har hämmats av de förändringar som den s. k. högskolereformen medförde för den grundläggande högskoleutbildningen. I och med att merparten av grundutbildningen skall ges i form av arbetsmarknadsinriktade utbildningslinjer är dessa styrande på två sätt:

- Institutionerna måste producera kurser som mer styrs av linjens yrkesinriktning än de vetenskapliga kvalitetskraven.
- Den stora resursströmmen går till linjerna – inte till institutionerna. För de institutioner som har få eller inga kurser på linjer återstår att ansöka medel.

Vi anser att ämnesstudierna måste ges en renässans. Det är först med fördjupade ämneskunskaper som grund som de studerande kan få det metodkunnande som är redskapet för ett i egentlig mening kritiskt tänkande. För en bibehållen standard på svensk forskning är det dessutom nödvändigt att rekryteringsbasen ökar genom att andelen studerande med tillräckliga ämneskunskaper blir större.

För att öka möjligheterna till ämnesstudier inom framför allt det förutvarande filosofiska fakultetsområdet behövs ändringar på en rad punkter:

- Institutionerna skall kunna erbjuda de studerande traditionella *ämneskurser*, "standardkurser", på grundläggande nivå samt *påbyggnadskurser*. (En sådan benämning på kurserna anger bättre vilken nivå kursen ligger på än nuvarande poängsystem. Detta redovisar egentligen bara antal veckor som kursen pågår.) Den studerande kan med hjälp av dessa kurser kombinera ett eget *utbildningsprogram* som alternativ till linjeutbildning.

- *Tillträdet* skall i huvudsak vara *fritt* till dessa standardkurser och påbyggnadskurser. Systemet med individuella studieprogram bör modifieras så att alla studerande tillförsäkras möjlighet att få tillträde till önskade utbildningskombinationer.
- Direktfördelning av medel till högskolor ger institutionerna möjlighet att upprätthålla ett basutbud av ämneskurser.
- Linjer som i huvudsak har till syfte att med hjälp av nuvarande sektorsanslag ge institutionerna en någorlunda stabil bas bör *avvecklas*. Med vårt förslag till *anslagssystem* kommer institutionen att på ett helt annat sätt kunna avgöra om medlen skall användas till linjeutbildning eller ämneskurser.
- På kort sikt måste förutsättningarna för ämnesstudier förbättras genom ett ökat utbud av fristående kurser. Vi föreslår därför att anslaget för lokala och individuella linjer och fristående kurser ökas med 5 milj. kr. För att höja kvaliteten anser vi att det är särskilt angeläget att öka per capita-resurserna för fristående kurser inom de samhällsvetenskapliga och humanistiska ämnesområdena.

En kreativ miljö

Stort intresse för ett ämne är för de flesta det bärande motivet för att vilja ägna sig åt den speciella verksamhet som universitet och högskolor erbjuder. Att nå ökad och fördjupad kunskap inom ämnet samt att bidra till dess utveckling ger tillfredsställelse i arbetet. Detta sker genom undervisning i grundutbildning, egen forskning, deltagande i internationella symposier, handledning av forskarstuderande, m. m. En institutions möjlighet att erbjuda lärarna/forskarna frihet att ägna mycket tid åt och ge redskap för att utveckla det egna ämnesområdet är avgörande i konkurrensen om begåvningarna.

Kritiken mot byråkrati och sammanträdande har sin grund i att tiden inte räcker till för arbetet med det som en gång gjorde att man valde universitet. Svårigheterna att rekrytera de mest lovande begåvningarna till en universitetskarriär är naturligtvis en lönefråga, men också ett resultat av diffusa besked om vad som kan erbjudas efter doktorsexamen samt den ringa lockelse som ett arbete präglat av stora brister i utrustning och lokaler kan utöva.

Förslagen i det följande syftar till att ge forskare och lärare möjlighet att koncentrera sig på det som är universitetens och högskolornas uppgift, nämligen att vidmakthålla och utveckla kunskap.

* *Förstärk institutionerna och deras ledning.* Ämnenas och därmed institutionernas ställning måste stärkas om det åter skall uppfattas som stimulerande att undervisa och forska. Vi har tidigare redogjort för hur ämnesundervisningen kan förstärkas.

Den inomvetenskapliga utvecklingen kräver goda kontakter inte bara mellan institutionernas egna forskare och lärare utan också med det internationella vetenskapssamhället. Dessa frågor behandlas under annan rubrik.

Uppdraget som prefekt är inte tillräckligt attraktivt. Det anses inkräkta på

möjligheterna till egen forskning och medför ofast omfattande administrativa uppgifter.

Att leda och fördela arbetet vid en institution borde vara ett av de viktigaste värven inom högskolan. Uppdraget blir än mer betydelsefullt i den nu förändrade lärartjänst- och arbetsorganisationen. Vid forskande institutioner borde det vara en självklarhet att institutionsledningen utövas av en högt vetenskapligt kompetent person, i normalfallet professorn/ämnesföreträdaren. Detta borde vara till gagn för en kvalitativt högstående forskning.

För att öka intresset för prefektsysslan krävs att den som åtar sig uppdraget får ett arvode som står i relation till uppdragets ansvar och arbetsuppgifter. Prefekten bör också garanteras sammanhängande tid för forskning för att säkerställa dennes möjligheter att vidmakthålla sin forskningskompetens.

* *Öka det lokala inflytandet över ekonomin.* Institutionerna skall vara centra för vetenskapligt motiverat arbete. De måste kunna säga nej till uppgifter som bedöms vara negativa för den egentliga uppgiften. Det förutsätter att institutionerna har en bättre ekonomisk bas.

Vi har redan nämnt vikten av att alla medel till grundutbildningen går direkt till högskolorna. Vidare är möjligheter till långsiktig planering en förutsättning för självständiga institutioner. Erfarenheterna från de senaste årens ad hoc-betonade besparingsstrategi från statsmakernas sida visar på riktigheten i detta påstående.

Vi har därför föreslagit treåriga budgetramar. Av samma skäl bör varje högskola själv få hand om anslagen för utrustning och ersättningsanskaffning. I budgetpropositionen aviseras förändringar i denna riktning på båda dessa punkter, vilket är positivt.

* *Minska byråkratin.* Byråkratin inom hela högskolesystemet måste hållas tillbaka för att tid och kraft skall kunna ägnas utbildningen och forskningen. Vi menar att det är orimligt att jämställa den verksamhet som bedrivs i högskoleväsendet med den som statliga myndigheter och verk utför. Forskning och utbildning är inte myndighetsutövning.

En drastisk avbyråkratisering av högskolan är nödvändig. Det kan åstadkommas genom att ändra antagnings- och anslagsystemen, genom att radikalt minska antalet beslutsnivåer och beslutande organ och genom att minimera kravet på uppgifter till centrala datasystem som t. ex. STUDOK/LADOK.

Riksdagen har 1987 beslutat att regionstyrelserna skall avskaffas. Samtidigt beslöts att högskolans och universitetens företrädare skulle utgöra en minoritet i högskolestyrelserna.

Vi eftersträvar en annan ordning, nämligen högskolor och universitet som är autonoma i förhållande till statsmakterna. Oavsett vilka ledamöter regeringen utser är det olämpligt att statsmakterna utser majoriteten av ledamöterna. Det vore, enligt vår uppfattning, rimligare att universitetet fick ökad frihet att bestämma rörande sina styrelser, både vad gäller antal ledamöter, hur dessa skall utses samt sammansättningen av styrelsen.

Regeringen har ännu inte presenterat sitt förslag till en reformerad tillträdesordning. Tillträdesutredningens förslag som presenterades för över tre år sedan, innebar förbättringar på vissa punkter i förhållande till nuvarande system. Det är nu hög tid att nuvarande regler förändras.

Enligt vår uppfattning krävs en genomgripande förändring av tillträdessystemet i enlighet med följande principer:

Linjer

För *behörighet* till längre och mer krävande linjer bör fordras minst genomgången treårig gymnasielinje. För övriga utbildningar bör tvåårig gymnasielinje vara tillräcklig.

För några utbildningar kan det bli aktuellt att ställa krav på viss tids relevant yrkeslivserfarenhet för att uppnå *behörighet*.

Det huvudsakliga *urvals*instrumentet skall vara *betyg*. Enligt alla tillgängliga undersökningar har betygen det entydigt bästa prognosvärdet för framgång i studierna. För utbildning som är inriktad mot vissa specifika yrkesområden bör särskilda *intagningsprov* konstrueras. Det kan gälla t. ex. journalist- och arkitektutbildningen.

Studerande som av olika skäl fått otillräckliga betyg från gymnasieskolan bör ges en andra chans att komma in på önskad högskoleutbildning. Genom ett allmänt *studielämplighetsprov* kan ett urval göras mellan dessa sökande. Den som deltar i provet skall också ha uppfyllt de särskilda förkunskapskraven. Ett sådant prov lämpar sig även för den som har skaffat sig de reella förkunskaperna för högre studier om än inte de formella.

Någon meritpoäng för allmän arbetslivserfarenhet skall inte förekomma.

Slutligen bör en *individuell bedömning* göras av sökande med utländsk förutbildning och av dem som i övrigt har en sådan bakgrund att det är rimligt att bedöma dessa sökanden individuellt.

Huvuddelen av de sökande skall antas på grundval av betyg.

Fristående kurser

Behörighetsreglerna för fristående kurser skall i princip vara desamma som för linjer. Någon möjlighet att kompensera förkunskapskraven genom uppnådd ålder eller allmän arbetslivserfarenhet skall således inte finnas.

De fristående kurserna bör indelas i grupper beroende på vilket syfte kurserna har. Inom varje ämne skall det finnas en *standardkurs* som skall ge de studerande generell kunskap i ämnet. Den som vill fördjupa sig ytterligare kan fortsätta med påbyggnadskurser. Till merparten av standardkurserna skall tillträdet vara fritt.

Måste en spärr sättas skall urvalet göras på grundval av *betyg* eller resultatet från högskoleprovet.

Vid urval till kurser som syftar till fort- och vidareutbildning måste självklart hänsyn tas till relevant arbetslivserfarenhet. Vid urval till påbyggnadskurser skall på motsvarande sätt hänsyn tas till tidigare akademiska studier.

Regeringen har aviserat en proposition om tillträdesfrågorna till våren. Därför avstår vi nu från att framställa konkreta yrkanden i enlighet med ovan redovisade principer. Vi har däremot under avsnittet Gymnasieskolan föreslagit att nuvarande regler för den s. k. direktkvoten skall höjas till 50 % för alla utbildningslinjer.

Internationaliserad utbildning och forskning

Sveriges behov av internationella kontakter, inte minst inom högre utbildning och forskning ställer stora krav på hela vårt utbildningsväsende.

Högre utbildning och forskning existerar i ett internationellt sammanhang. Kvaliteten på den svenska forskningens resultat mäts efter internationell måttstock. För att få tillgång till ny kunskap är vi i Sverige beroende av att ha tillräcklig kompetens för att ha möjlighet att utnyttja och utveckla de erfarenheter som andra vunnit.

Näringslivets och handelns möjligheter att verka över gränserna kräver både goda språkkunskaper och kunskap om de olika ländernas specifika kultur. Sveriges industriproduktion övergår från stora serier till kundanpassade produkter. För exportindustrierna betyder detta helt andra krav på kontakter, förhandlingar m. m. innan produkten slutligen kan levereras. Alla nivåer i utbildningsväsendet måste därför förberedas för yrkesverksamhet i internationell miljö.

En i verklig mening internationaliserad utbildning och forskning kräver förändringar och åtgärder på många områden.

Samarbetet i Europa

Det europeiska samarbetet tilldrar sig allt större uppmärksamhet. Inom EG stimuleras rörligheten över nationsgränserna på utbildningspolitikens område med olika medel. Ekonomiskt stöd ges åt utbildningsprogram, som är gemensamma för flera länder, lärarutbyte stimuleras, stipendiemöjligheterna för studenterna, som studerar i andra länder, utbyggs kraftigt, en generell giltighet av examina utvecklas och forskningssamverkan får ett vittomfattande ekonomiskt stöd.

Samarbetet inom EG stimuleras genom en rad olika program. Två av de viktigaste på utbildningspolitikens område är ERASMUS och COMETT. ERASMUS (European Community Action Scheme for the Mobility of University Students) siktar på att år 1992 nå 10 % av studenterna i Europa. De förutsätts kunna tillbringa ett studieår i ett annat EG-land än det egna. COMETT (Programme of the Community in Education and Training for Technologies) utgör ett komplement till andra teknologiska program. Studerande och akademisk personal får under några kvartal vistas vid industrier i andra länder inom gemenskapen. Utarbetandet av nya gemensamma universitets- och industriprogram stimuleras.

Såväl ERASMUS som COMETT är avsedda för studerande inom gemenskapen. Det är naturligt att svenska studenter känner en stark oro över att bli ställda utanför. Svenska studenter får inte samma förutsättningar som studenterna i EG-länderna att under studietiden knyta viktiga kontakter med

studenter, lärare och forskare i andra länder. De får inte tillträde till den stora gemensamma europeiska arbetsmarknaden. Det är därför angeläget att ansträngningarna att ansluta EFTA-länderna till EG:s samarbetsprogram bär frukt.

Det skall emellertid också uppmärksammas att det i Europa ställs frågetecken beträffande den svenska utbildningens kvalitet. Detta kom bl. a. till uttryck vid det senaste mötet rörande akademisk rörlighet i Europarådets regi i Wien i september förra året. Bl. a. skulle svenska ungdomar med avgångsbetyg från gymnasieskola kunna tvingas genomgå individuella prov för att få behörighet att antas till högskolestudier. Detta är uttryck för uppfattningen att svensk högskoleutbildning ligger på en lägre nivå än utbildningen i andra länder och bottnar även i att kraven för att antas till svensk högskoleutbildning är lägre än vad som anses normalt i andra länder.

Enligt vår mening är det absolut nödvändigt att kraftfulla ansträngningar görs för att få med Sverige i EG:s samarbetsprogram inom den högre utbildningen och forskningen. UHÅ har uppskattat kostnaderna för att Sverige skulle kunna "köpa in sig" i ERASMUS-programmet till 5 milj. kr. Självfallet kommer dock ett svenskt deltagande över hela linje att kosta betydligt mer. I ett större sammanhang väger dock kostnaderna för ett svenskt deltagande lätt i jämförelse med priset för att tvingas stå utanför. Regeringen bör därför utarbeta en strategi och verka för ett fullvärdigt svenskt deltagande i EG:s utbytes- och forskningsprogram inom den högre utbildningen. Detta bör av riksdagen ges regeringen till känna.

Språk

Goda språkkunskaper behövs för näringslivets utveckling men också för kulturellt utbyte och mångfald, för turismen och för att kunna förstå livsvillkor och livsmönster i andra länder. Dessutom vill många kunna tala och förstå ett eller flera främmande språk.

Grundskolans språkundervisning har betoningen lagd på engelska. Det engelska språkets dominans förstärks av att en påfallande stor del av TV:s utbud är engelskspråkiga program. Till det kommer att den musik som ungdom oftast lyssnar till som regel har texter på engelska.

Goda kunskaper i engelska är nödvändiga, men det är också angeläget att de s. k. B-språkens, dvs. tyska och franska, ställning förbättras. Under senare år har dock antalet undervisningstimmar för språk undan för undan minskat. Situationen förvärras även av att avbrott under skoldagen slår särskilt hårt mot färdighetsämnen och därmed även språkundervisningen. Färdighetsämnen kräver väl planerade, lärarledda, täta och regelbundna övningstillfällen för att goda resultat skall kunna uppnås. Att alternativkurserna tagits bort på högstadiet har också gjort det svårare att anpassa undervisningen efter varje elevs förutsättningar.

Inom högskolan har litteratur på engelska kommit att bli det enda alternativet, om utländsk litteratur över huvud taget blir aktuell. Detta beror givetvis på att endast engelska ingår i förkunskapskraven. Det leder i sin tur till att anglosaxisk forskning och därmed sammanhängande problemställningar blir mest kända för den svenska studenten. Dessa båda faktorer

samverkar till att vår traditionellt sett starka samhörighet med övriga Europa löper stor risk att försvagas. Läromedel på främmande språk måste i större utsträckning än vad som nu är fallet kunna användas i undervisningen. Det kräver att de studerande redan vid tillträdet till universitet och högskolor har goda språkkunskaper även i andra språk än engelska.

Mot. 1987/88
Ub806

Utlandsstudier och gästforskare

Någon tids studier utomlands ger en utomordentlig grund för ett kommande arbete med internationella kontakter. Goda språkkunskaper och inte minst vana vid att fungera i annan miljö än den hemvanda är nyttiga effekter av utlandsvistelse. Kontakter skapas som senare kan vara till nytta. Staten har därför anledning att på olika sätt uppmuntra studier utomlands.

Reglerna för att få studiestöd, studiehjälp eller studiemedel för studier i länder utanför Norden är mycket restriktiva. Studiestöd kan beviljas för utbildning som inte med lika stor fördel kan studeras i Sverige för språkstudier.

Vi hävdar att som ett första steg studiebidraget skall utgå under studier utomlands under ett år. Det skulle exempelvis vara till nytta för den som väljer att under ett år bedriva studier i ett annat land.

Vi anser även att studiemedel skall utgå för i princip samma utbildning utomlands som enligt reglerna i dag utgår för utbildning i Sverige. Studieresultat som uppnåtts vid utländskt universitet måste kunna räknas de studerande till godo i större utsträckning än vad som nu sker.

Ökade möjligheter att efter doktorsexamen kvalificera sig för högre tjänster är mycket väsentliga för att vi skall få en bättre rekrytering till forskarutbildningen. Vi föreslår därför en ökning av de postdoktorala stipendierna. En viss del av dessa stipendier bör avsättas för dem som under någon tid vill vistas vid ett utländskt universitet. Stipendierna bör då vara så beräknade att de även täcker resa och uppehälle.

Inom vissa ämnen ges möjlighet att redan under forskarutbildningen delta i internationella sammanhang i s. k. sommarskolor. Möjligheterna att skicka fler doktorander på liknande arrangemang bör ökas.

Utländska forskare och lärare har blivit mer sällsynta i den högre utbildningen under senare år. Detta är beklagligt. Till stor del beror det bristande intresset från utländska forskare och lärare för att verka inom den svenska högskolan på den svenska skattelagstiftningens villkor. Högskolorna har inga ekonomiska möjligheter att erbjuda utländska forskare och lärare konkurrenskraftiga nettolöner.

Den genomförda ordningen med viss skattebefrielse för personer som besitter sådan kompetens som saknas i Sverige har inte utfallit särskilt väl. En starkt bidragande orsak är att reglerna är så restriktivt formulerade att endast ett fåtal individer kan komma i fråga. Ett genomförande av moderata samlingspartiets skattepolitik skulle på ett helt annat sätt underlätta möjligheterna att engagera utländska forskare och lärare till Sveriges universitet och högskolor.

Stor lokal frihet i resursanvändningen är i nästan alla avseenden att föredra. Erfarenheten visar att det är svårt att "ha råd" med kvalitetsstärkan-

de insatser, som exempelvis internationell kontaktverksamhet, när andra mer omedelbara behov knappt kan tillgodoses. Vi föreslår att den översyn av anslagsystemet som nu pågår beaktar vad vi här har anfört om behovet av att stimulera internationell kontaktverksamhet.

Internationella databaser och datastöd

Datorstöd har länge varit en nödvändighet för exempelvis teknisk och naturvetenskaplig forskning. I allt hastigare tempo blir sådant stöd nödvändigt också för bl. a. samhällsvetenskaplig och humanistisk forskning.

En annan aspekt på datorernas inbrott i forskningsvärlden är att det svårigen går att skriva någon vetenskaplig avhandling, uppsats m. m. utan att i databaser ha kontrollerat vad som redan har gjorts eller är på gång. Databassökning kräver medel för datakörningar och i vissa fall specialutbildad personal.

Med datorernas hjälp har det internationella forskarsamhället medens blivit mycket påtagligt. De geografiska avstånden är inte längre hinder för ett effektivt internationellt samarbete. Det stora bekymret vid Sveriges universitet och högskolor är därför att allt som har med datoriseringen att göra är förknippat med långt större kostnader än anslagen täcker. Datortid är dyrbar och den maskinella utrustningen har kortare avskrivningstider än annan utrustning.

Mot denna bakgrund har vi år efter år föreslagit riksdagen att regeringen skall göra en grundlig inventering av utrustningsbehoven. En plan för en successiv uppbyggnad är nödvändig.

Studiestöd

Studiemedlens värde har under årens lopp urholkats alltmer. Behovet av reformer har därmed blivit mycket påtagligt. Studiemedelskommittén har utrett studiemedelssystemet och i augusti 1987 avgivit sitt slutbetänkande. Dess arbete hämmades av att förslagen till förändringar enligt direktiven skulle rymmas inom nuvarande kostnadsram.

För vår del anser vi det nödvändigt att den ekonomiska ramen för studiemedelssystemet vidgas. Systemet bör vidare bygga på generella regler, dvs. inte differentieras på basis av t. ex. bostadsförhållanden. Låneshanteringen bör lyftas ut ur statsbudgeten så att statens verkliga kostnader framgår på ett tydligt sätt. Bankväsendet bör ges möjligheter att handlägga delar av eller hela medelshanteringen om det kan ske på ett för de studerande och staten förmånligt sätt.

Samtidigt vill vi framhålla att det finns ett starkt samband mellan effekterna av ett studiemedelssystem och skattesystemet. För att utbildning skall te sig lockande måste investeringen på sikt vara lönsam även för den enskilde. Inte bara det framtida arbetets art utan även sådana förhållande som lönenivåer och avdragsmöjligheter påverkar benägenheten att sätta sig i skuld för framtiden.

I budgetpropositionen aviseras att en proposition i ärendet kommer att föreläggas riksdagen under våren 1988. Ett nominellt oförändrat anslag har

därför upptagits under förevarande anslagspost. I avvaktan på den kommande propositionen i ärendet avstår vi från att nu lägga några förslag.

Vuxenstudiestödet består av särskilt vuxenstudiestöd (SVUX), korttidsstudiestöd (tidigare tim- och dagstudiestöd), och internatbidrag, särskilt vuxenstudiestöd för arbetslösa (SVUXA) m. m. Utgifterna för dessa studiestöd täcks av inkomster från vuxenutbildningsavgiften, som utgör 0,27 % av lönesumman.

SVUX och korttidsstödet är avsett för att korttidsutbildade med besvärliga arbetsförhållanden skall kunna studera. Föregående år hänvisade vi till en av RRV utförd undersökning om stöden når rätt målgrupp.

RRV:s bedömning av utfallet för tim- och dagstudiestöden var kritisk. RRV konstaterade att dessa stöd "i huvudsak använts för facklig utbildning" samt att "antalet utnyttjade tim- och dagstudiestöd var väsentligt lägre än antalet beviljade".

Korttidsstudiestöden kan rekryteras kollektivt. Därigenom har skapats möjlighet för organisationer att i förväg ansöka om ett antal studiestöd för kurser som de planerar för sina medlemmar. Sådana organisationer är t. ex. de fackliga organisationerna. Internatbidragen kan rekvideras av pensionärs- och handikapporganisationer.

RRV undersökte vilka kurser som de kollektiva rekvisitioner av internatbidrag använts till. Ca 15 % av LO-gruppernas ansökningar avsåg "icke-fackliga" kurser. Av TCO-gruppernas ansökningar var det bara 4 % som inte gällde fackliga kurser.

Vuxenstudiestöden fördelas av vuxenutbildningsnämnder (VUN), som har nio ledamöter. Fem av dessa utses på förslag från LO och TCO. RRV framhöll att sammansättningen av VUN innebär risk för att ledamöterna uppfattas som företrädare för partsintressen.

Från och med den 1 juli 1987 har timstudiestödets och dagstudiestödets inkomstbidrag ersatts av ett korttidsstudiestöd. CSN konstaterar i sin anslagsframställning för budgetåret 1988/89 att den uppsökande verksamheten och korttidsstudiestöden i stor utsträckning varit inriktade på att tillgodose de fackliga organisationernas behov av att utbilda sina medlemmar i fackliga frågor, men också deras behov av att utbilda sina förtroendevalda. Studieutbudet i den uppsökande verksamheten innehåller sällan kurser av mer allmänt innehåll och kopplingen till längre studier saknas ofta.

Vi anser de redovisade förhållandena otillfredsställande och anser att en översyn av gällande regler för korttidsstudiestödet bör ske isyfte att bättre än för närvarande nå den primära målgruppen. Vidare bör översynen gälla systemet med en särskild vuxenutbildningsavgift och det särskilda studiestödet för arbetslösa. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

I motionen föreslås lagändringar. Det torde ankomma på vederbörande utskott att utforma erforderlig författningstext.

Med hänvisning till det anförda hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att kunskapsmålet och den enskildes kunskapsutveckling skall ges prioritet framför andra uppgifter i skolarbetet,

2. att riksdagen hos regeringen begär en översyn av grundskolans läroplan i enlighet med vad som i motionen anförts,

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om riktlinjer för undervisningen i svenska,

4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att i läroplanen markera de enskilda ämnenas ställning så att varje ämne har en egen kursplan,

5. att riksdagen hos regeringen begär förslag till ett nytt betygssystem i enlighet med vad som i motionen anförts,

6. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om möjligheter till kompletterande studier och omprövning av betyg,

7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om förkunskapskrav för gymnasieskolans linjer,

8. att riksdagen hos regeringen begär förslag till tidigare skolstart i enlighet med vad som i motionen anförts,

9. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om försöksverksamhet med en tidigare skolstart,

10. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av att öka resurserna på mellanstadiet,

11. att riksdagen hos regeringen begär förslag om ökade valmöjligheter i högstadiet i enlighet med vad som anförts i motionen,

12. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om ändrade regler för anpassad studiegång,

13. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om riktlinjer för skolans fostrande uppgift,

14. att riksdagen hos regeringen begär förslag till sådan ändring av skollagen att elev och föräldrar ges en reell möjlighet att välja skola inom det offentliga skolväsendet,

15. att riksdagen hos regeringen begär förslag till nya statsbidragsbestämmelser utifrån principen att statsbidraget skall beräknas per elev och följa elevens val av antingen en fristående skola eller en skola inom det offentliga skolväsendet,

16. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om gymnasieskolans inriktning,

17. att riksdagen hos regeringen begär förslag till utformning av den yrkesinriktade utbildningen på gymnasial nivå i enlighet med vad som i motionen anförts,

18. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om intresseval i gymnasieskolan,

19. att riksdagen beslutar om en garanti för direktövergång från gymnasieskola till högskola om 50 procent fr. o. m. höstterminen 1988,

20. att riksdagen hos regeringen begär utredning om utvärdering av skolan i enlighet med vad som i motionen anförts,

21. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en översyn av principerna för statsbidragsgivningen till utbildning för vuxna,

22. att riksdagen beslutar att den förestående förändringen av lärarutbildningen skall avbrytas i enlighet med vad som i motionen anförts,

23. att riksdagen hos regeringen begär förslag till ny lärarutbildning i enlighet med vad som i motionen anförts,

24. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om lärarnas fortbildning,

25. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om synen på den högre utbildningen och forskningen,

26. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om sambandet mellan högre utbildning och forskning,

27. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om högskolans styr- och anslagssystem,

28. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om förbättrade möjligheter att bedriva ämnesstudier,

29. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om uppdraget som prefekt,

30. att riksdagen hos regeringen begär att en strategi utvecklas och att Sverige verkar för ett fullvärdigt deltagande i EG:s utbytes- och forskningsprogram inom den högre utbildningen,

31. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om förändringar i anslagssystemet för att främja ökad internationell utveckling,

[att riksdagen beslutar att studiehjälp i ökad omfattning skall kunna utgå vid studier utomlands enligt vad som i motionen anförts,¹]

[att riksdagen hos regeringen begär översyn av vuxenstudiestödet i enlighet med vad som i motionen anförts.¹]

Stockholm den 25 januari 1988

Carl Bildt (m)

Lars Tobisson (m)

Anders Björck (m)

Nils Carlshamre (m)

Rolf Dahlberg (m)

Bo Lundgren (m)

Arne Andersson (m)

i Ljung

Ingegerd Troedsson (m)

Ingrid Sundberg (m)

Rolf Clarkson (m)

Ann-Cathrine Haglund (m)

Sonja Rembo (m)

Per-Olof Strindberg (m)

¹ 1987/88:Sf409